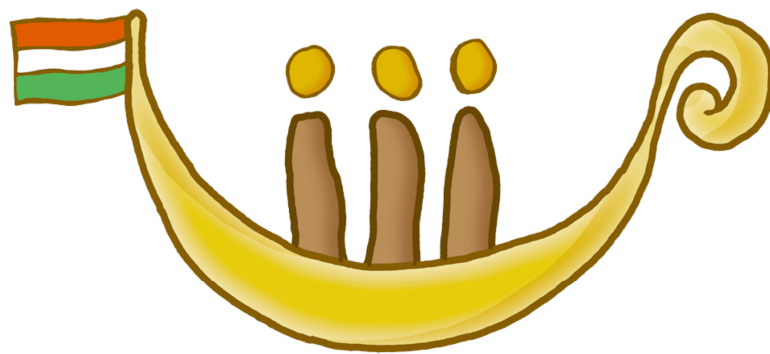

Magyar Waldorf Szövetség

**WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGIAI
PROGRAM**

A program szerzői:

Annette Stroteich
dr. Takácsné Ivaskó Ilona
Strazicky Ágnes

Budapest, 2012

Az 1997-es WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGIAI PROGRAM

megírásában közreműködtek:

dr. Jakab Tibor belgyógyász

Mesterházi Zsuzsa tanszékvezető főiskolai tanár

dr. Vekerdy Tamás pszichológus

A magyar Waldorf-óvónők munkacsoportja

A Solymári Waldorf-Óvoda szülői közössége

A 2012-es kiegészítéseket végezték:

Tankovicsné Elek Valéria szakértő

Kaszás Katalin szakértő

Dr. Németh Ágnes jogász

valamint

Kiss Jolánka, Justh Anita, Szedresi Gáborné,

Gfellner Csilla, Somodi Tamásné, Baráth Ilona

Waldorf-óvónők

Lektorok:

Fábián Katalin, 1997

Stöcker Károlyné, 1997

*„Az ifjúságot nevelni azt jelenti,
a holnapot a mában,
a szellemet az anyagban,
a szellemi létet a földi életben ápolni . . . ”*

(Rudolf Steiner)

TARTALOMJEGYZÉK

I.	BEVEZETŐ	5
II.	A WALDORF-PEDAGÓGIA EMBERKÉPE	7
III.	A KISGYEREK	8
	<i>A kisgyerek mint a világra nyitott érzékszerv</i>	8
	<i>Az óvodáskor sajátos képességei: Utánzás – játék – fantázia</i>	9
	<i>Az utánzás és a játék fejlődési szakaszai kisgyerekkorban</i>	12
	<i>Az iskolaérettség</i>	13
IV.	A WALDORF-ÓVODA CÉLJA ÉS FELADATAI	15
	<i>A Waldorf-óvodai nevelés alapgondolatai</i>	15
	<i>A Waldorf-óvoda, mint burok – érzelmi biztonság – áttekinthető világ</i>	16
V.	RITMUSOK A WALDORF-ÓVODÁBAN	18
	<i>Az ünnepek ritmusa</i>	18
	<i>A hét ritmusa</i>	21
	<i>A nap ritmusa</i>	22
	<i>A napi ritmus egy példája</i>	23
	<i>Nyitva tartás, szünidők</i>	24
VI.	A WALDORF-ÓVODAI ÉLET TEVÉKENYSÉGI FORMÁI	25
	<i>Háztartási, kerti munkák, kézművesség</i>	25
	<i>Mese – bábozás – babázás</i>	28
	<i>Zene – ének – vers</i>	31
	<i>Szép mozgás – a ritmikus játékokban, euritmiában</i>	34
	<i>Képkalkotás és formázás</i>	37
	<i>Szabad játék</i>	41
VII.	A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGUS FELADATAI	43
	<i>Az óvónő feladatai összefoglalva</i>	43
	<i>Tervezés és visszatekintés</i>	44
	<i>Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés</i>	44
	<i>A konferencia</i>	45
	<i>Együttműködés a szülőkkel</i>	45
VIII.	A WALDORF-ÓVODA MŰKÖDÉSI FELTÉTELEI	47
	<i>A személyi feltételek</i>	47
	<i>A tárgyi feltételek</i>	48
IX.	ÖSSZEFOGLALÁS	50
	IRODALOMJEGYZÉK	52
	MELLÉKLETEK	53
	<i>1. Mi a Waldorf-óvoda?</i>	53
	<i>2. A délutánosság</i>	55
	<i>3. Gyermekvédelem a Waldorf-óvodában</i>	58
	<i>4. A Waldorf-óvodák szervezete, működése</i>	60
	<i>5. A Waldorf-óvodák nevelő munkájához szükséges helyiségek, berendezések és eszközök jegyzéke</i>	66

I. BEVEZETŐ

A Waldorf-óvoda a gyerek ismeretéből – életkoronként változó testi, lelki és szellemi szükségleteinek felismeréséből – kiindulva biztosítja a kisgyerek számára az egészséges fejlődést, az egészséges életmódot.

A Waldorf-pedagógia egészét megalapozó élettani, orvosi, pszichológiai és antropológiai ismeretek mellett a Waldorf-óvodapedagógiában a több évtizedes gyakorlati tapasztalatok mélységeiből nyert felismerések is igen nagy súllyal jelen vannak. Mindezzel az ember belső lényét és fejlődését helyezi központba.

A Waldorf-pedagógia filozófiai háttere a Rudolf Steiner által a századelőn kidolgozott emberismeret, az úgynevezett **ANTROPOZÓFIA** (Antroposz-szófia <görögül> = az emberre vonatkozó bölcsesség). Az antropozófia hatással volt a gyógypedagógiára, az orvostudományra, a művészetekre, a mezőgazdaságra és más életterületekre is. (Sok esetben az antropozófia megismerési módszerei által nyert – az egyéb szakterületekre vonatkozó – alapvető megállapítások csak évtizedekkel a koncepciók kimunkálása és sikeres alkalmazása után nyerték el az egyértelmű tudományos bizonyítást.)

Az első Waldorf-óvodák megnyitására a Waldorf-iskola 1919-es megalapozását követően mintegy hét-nyolc évvel került sor. Ma már több ezer Waldorf-óvodai csoport működik világszerte. Szakmai és hivatalos központjuk a Stockholmban székelő **Waldorf Óvodák Nemzetközi Szövetsége a Waldorf Steiner Kisgyermek-kori Nevelésért (IASWECE)**, mely részt vesz a Waldorf-óvodapedagógiát érintő kutatásokban, rendezvényekben, valamint képzési és kiadói tevékenységekben is.

Helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten rendszeresen együttműködnek a Waldorf-óvónők. Céljuk, hogy a Waldorf-óvoda ideáját a maguk számára minél életszerűbbé, elevenebbé, magukat egyre inkább képessé tegyék arra, hogy e pedagógia sajátos, de egyetemes koncepcióját egyre elmélyültebben tudják megvalósítani a mindenkori helyi adottságok és körülmények között: „itt és most”.

1988-ban Solymáron jött létre az **első magyar Waldorf-óvoda**, amelynek munkája igen nagy érdeklődést váltott ki a szülők és az óvónők körében.

1990. szeptemberében kezdte meg munkáját Solymáron a posztgraduális Waldorf-óvónőképzés – pontos nevén **Waldorf Óvodapedagógiai Szeminárium**. Azóta több száz hallgató vett részt ezen a 900 órás kurzuson.

Magyarországon ma közel 60 Waldorf-óvodai csoport működik, több mint 1500 kisgyerekekkel. A hazai Waldorf-mozgalom hivatalos képviselője a Magyar Waldorf Szövetség (MWSZ), melynek központja Budapesten található.

A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGIAI PROGRAM képet kíván adni a Waldorf-óvoda nevelésének alapjairól, lehetőségeiről, feltételeiről.

A magyarországi óvodákban folyó pedagógiai munka alapelvei, melyet az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja dolgozott ki, teljes mértékben és tervszerűen jelennek meg a Waldorf-óvodapedagógia valóságában.

II. A WALDORF-PEDAGÓGIA EMBERKÉPE

A Waldorf-pedagógiának az európai hagyományokban gyökerező antropológiai felfogása az embert – az emberi lény legbensőbb magját – **transzcendens eredetű individualitásnak** tekinti.

Minden individualitás egyetlen és egyszeri. Nemcsak minden ember ujjlenyomata különbözik, hanem én-struktúrája is. Ebben az értelemben az individuum rejtélyes, megközelíthetetlen mások számára, de saját maga számára is sokáig ismeretlen. Öntudatra kell ébrednie a világ és a többi ember megismeréséhez, fel kell fognia az individualitás szabadságát, amely egyben felelősségvállalás is. E felfogás szerint az emberi lét célja az egyén erőinek mind teljesebb kifejtése a világ, s a többi ember javára is.

A megtestesült és magát testiekben és lelkiekben kinyilvánítani törekvő individualitásnak vannak az életkorral változó megismerhető, regisztrálható törvényszerűségei. Mind **testi**, mind **lelki**, mind **szellemi** értelemben leírhatóak és nyomon követhetőek ezek a változások, amelyek meglehetősen határozottsággal különítik el az egyes életkori szakaszokat egymástól. Más-más szükségletek és képességek lépnek fel az egyes életkorokban, ezen túlmenően jellegzetes alkati, temperamentumbeli sajátosságok is felismerhetőek.

A nevelés, majd az önnevelés célja és feladata: segítséget nyújtani ahhoz, hogy az ember a fejlődési útján egészségesen haladva, a lehetőségek széles körével úgy kerüljön kapcsolatba, hogy képes legyen nemzetiségétől függetlenül kiválasztani a személyiségének megfelelőit.

Így váljon **testileg egészséges, lelkileg szabad és szellemileg kreatív emberré**. Képes legyen arra, hogy saját akaratát, érzelmeit és gondolkodását önálló és felelős életvitelre fordítsa, **környezetét ne visszautasítsa, hanem emberségesebbé tegye**.

III. A KISGYEREK

Rudolf Steiner szerint az élet valósága nemcsak azt foglalja magában, ami szemmel látható, hanem rejtett mélységeiben egy eljövendő állapotot is hordoz. Így minden gyereket mint a „jövő csíráját” lehet szemlélni, aki az őt nevelő egyént arra indítja, hogy új képességeket fejlesszen ki magában: tanulja meg a jövő jeleit minden jelenségében, minden gyerekben felfedezni, megismerni, ápolni.

Ilyen értelemben a Waldorf-pedagógia, alapítója Rudolf Steiner szerint, az emberben élő szellemi individualitást a világban élő szellemiséghez akarja vezetni.

A kisgyerek mint a világra nyitott érzékszerv

A kisgyerek érzékleteiben él. Minden, ami a környezetében történik, akarva-akaratlanul hatást fejt ki rá. A látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás benyomásai töltik ki belső világát, ezek irányítják és vezetik tapasztaló, megismerő tevékenységében. (S ezen túlmenően természetesen a „többi” érzéklet, mint például a nagy fontosságú egyensúlyérzékelés, vagy a saját mozgásokat visszajelző kinesztetikus érzékelés.)

*A gyerek azonban nem csak a fizikai világot érzékeli, hanem a pszichikus világot is. Ezen belül elsősorban a számára fontos **másik embert** – az anyát, apát, testvéreket, majd az óvónőt.*

*A Waldorf-pedagógia felfogása szerint a gyerek nem csak kommunikatív és metakommunikatív jelzésekben fogja fel a másik ember pszichikus állapotát, realitását, hanem mintegy közvetlenül is. **Átél – ha nem is tudatosan – olyan gondolatokat és érzelmeket, melyeket a környezetében élő, számára fontos személyek gondolnak és éreznek.***

*Az első években még nagyon közel áll egymáshoz a testi és a lelki fejlődés, és így számos kölcsönhatás figyelhető meg: **ha szeretettel, figyelemmel, örömmel, pozitív érzéssel és gondolattal veszik körül a kisgyereket, akkor az kedvezően hat az ő érdeklődésére, az érzékelés intenzitására.** Egy ingergazdag, sok érzékszervet igénybe vevő környezet előhívja a gyerek belső aktivitását, erősíti a tevékenységekben, mozgásban is megnyilvánuló „testi intelligenciáját”.*

*Nagyon fontos, hogy a gyereknek elég ideje legyen arra, hogy a **saját tempója szerint tudja felfedezni a világot, feldolgozni a tapasztalataiból származó élmé-***

nyeket, és elsajátítani a sokféle minőséget, különbözőséget **mindegyik érzékszerv területén**. A kisgyereket környező felnőtt világ felelőssége és egyben feladata, hogy **biztosítsa az ingergazdag fizikális, pszichés környezetet** és, hogy **ne „csapják be” érzékleteiben:**

– ezért javasolt a természetes anyagok használata, a fajsúly és a felületi viszonyokat „tévesen” reprezentáló műanyagjátékokkal szemben (az állat szőrös, a fém fémes tapintású és nehéz, stb.)

– mindezen felül: a nevelőnek **megfelelő belső tartalmakkal** – érzelmekkel és gondolatokkal – kell a gyerekek közé lépnie.

Az óvodáskor sajátos képességei: Utánzás – játék – fantázia*

Az utánzás

Az kisgyerekkor tanulásának legfőbb formája az önkéntelen figyelem által vezérelt spontán utánzás.

Az utánzás első feltétele az érzékszervek megfelelő működése, a már születéskor elkezdődő érése és tagolódása. A kisgyerek nem tudja nem utánozni azt, amit érzel, átél, megtapasztal. Ilyen értelemben a kisgyerek „kiszolgáltatott” érzékelő és „kiszolgáltató utánzó” – testi és lelki értelemben egyaránt.

Spontán utánzással tanulja meg a gyerek **anyanyelvét**. Ez olyan rendkívüli teljesítmény, melyhez hasonlóra a későbbiekben nem igen lesz képes. (Ha ezt a tanulási folyamatot direkt tanítással és korrigálással akarják serkenteni, az eredmény rossz is lehet: a gyerek később kezd el és esetleg rosszabbul fog beszélni.) Hasonló a helyzet a **járás** tanításával is: siettetés, erőltetés, iskolás értelemben vett tanítás mind ortopédiailag, mind az egyensúly érzékelést illetően, mind pszichikusan káros. (A gyerek bizonytalanabban fog járni, nehezebben korrigál, így veszélyesebben esik.)

Az utánzásban a gyerek nemcsak a test mozgását és ügyességét utánozza, hanem – mivel a test és a lélek kisgyerekkorban még nagyon szoros összefüggésben áll – **lelki folyamatokat is**. A gyerek például az öregkor érzelmeiről is tapasztalhat valamit, ha egy öreg ember járását, mozgását, fejtartását utánozza. A felnőtt számára döbbenetes mélységben tudja beleélni magát a másik ember helyzetébe, mivoltába, lényébe.

A gyerek a cselekvést éli át, és ebből kiindulva kötődik érzelmileg a tapasztalathoz. Majd utólag fogja felfedezni a folyamatban megjelenő képzeteket és fogalmakat. A felnőtt a gondolkodással kialakított fogalmak és információk alapján mérlegeli cselekvésének lehetőségeit. A lelki képességek sora **a gondolkodást, az**

*Megjegyzés: Utánzás – játék – fantázia = Tevékenységekben megvalósuló tanulás

érzést és a cselekvésben megnyilvánuló akaratot, motivációt illetően *ellenkező irányulást mutat a felnőtt és az óvodás viselkedésében.*

A kisgyerek nem a szóból tanul, hanem a szemlélődésből, tapasztalatból, cselekvésből.

A Waldorf-pedagógia egy olyan érzéket is elismer, amellyel a gyerek csak a szemlélt mozgásokat, cselekvéseket érzékeli és követi úgy, mintha ő maga is végrehajtotta volna ezeket. (Összefüggést lát ebben az értelemben a test mozgékonyága és a később kifejlődött belső érzelmek és gondolkodás mozgékonyága között.)

A kisgyerek tehát elsősorban **utánzással tanul** és ehhez megfelelő **követendő mintákat** kell látnia és átélnie maga körül. Látható, hogy a gyerekek mélységesen élvezik a cselekvésekben megnyilvánuló emberi munkát, a munkáját szerető és az azzal azonosuló ember látványát. A megfigyelt, átélt és megtapasztalt cselekvések sorrendjéből a gyerek leolvassa azok tartalmát és nagyon fontos, hogy **ő maga fogalmazhassa meg** az ily módon megszerzett tapasztalatainak értelmeit és magyarázatait.

Az utánzásos tanulásnak és a spontán érlelődésnek ezen sajátosságai az egész kisgyerekkort jellemzik, mintegy a hetedik életév fordulójáig, amikor az önkéntelen, igen intenzív, de **könnyen elterelhető figyelem helyébe** a sokkal kisebb hatékonyságú, de a tárgynál már megtartható **szándékos figyelem lép**, a gyerek képessé válik a szóbeli, verbális tanítás befogadására.

A játék

A Waldorf-pedagógia nagyon komoly szerepet tulajdonít a gyerek játékának. A játszó gyermekben megjelenő természetes erőket és képességeket óvni, ápolni és erősíteni kívánja.

A játék a kisgyerekkor legfontosabb és legfejlesztőbb tevékenysége.

*Mint a pszichológiai kutatások eredményeiből tudjuk, a kisgyerek a külvilágból és saját belső világából nyert **tagolatlan benyomásait játékában vetíti ki** s ott újra szemügyre véve **tagolja**.*

A játék szabad kell, hogy legyen, csakis így vezet céljához, az egyéni benyomások feldolgozásához.

A játszó gyerek örömmel és megelégedettséggel követi a belső világából fakadó indíttatásokat, melyek így egész szervezetét erősítik.

Ezt fizikai külsejében friss arcszíne, meleg keze, lába, csillogó szeme jelzi. A szabad játékban megjelenő, sokszor nagyon erős lelki és egyben testi aktivitás a keringési rendszer egészséges kialakulását is elősegíti. A gyerek belső indíttatása, akarata úgy jelenik meg szabad játékában, mint a tanulási és megértési vágy, a mozgás- és tettvágy, az érzelmi kötődés vágya, s alkotó erejének kifejeződése.

A gyerek nem kis felnőtt! A gyerekkor sajátos létforma, saját szükségletekkel és lehetőségekkel.

A Waldorf-pedagógia azt állítja, hogy a természetben található lehetőségek változásai és sokszínűsége adják a **legjobb teret** a gyerek különböző játékkormáihoz. **Komplex élményt** adnak, amelyre a gyerek a számára éppen szükséges játékkal reagál (érzékszervi, funkciós, explorációs, konstruktív játékok egészítik ki a szimbolikus és szerepjátékot).

A fejlődés folyamán változó játékkormák megfelelő játékeszközöket igényelnek.

Fontos, hogy a benti játékszerek is tartalmazzák a szabadban található, érzékszervek számára kínált változatosságot, hívják elő a **gyereki fantázia** minél gazdagabb érvényesülését. A gyerek szabad játéka közben megismerheti a tárgyak tulajdonságait és saját akarátának és szabadságának határait is.

Eközben kipróbálhatja és megtapasztalhatja a megfelelő viselkedési formákat játszótársaival, és így fejlesztheti **szociális képességeit**.

A Waldorf-pedagógia összefüggést lát a gyerek játék közben megjelenő magatartása s majdan a felnőttkori munkához kapcsolódó magatartása és életvitele között. Célja, hogy ebből az „**átfutó melegből**”, amely erőként lép fel a gyerek játékában és jelzi valódi belső aktivitásának teljes kielégítését, minél többet mentsen át a későbbi életszakaszokra is.

A fantázia

A gyerekekben természetesen megjelenő erőket (teljes figyelem az érzékelésben, utánzásos tanulás, fantáziadús játék) úgy kell segíteni, hogy a gyerek szabadon tudja azokat felhasználni s ezzel fejleszteni.

Mindezekhez megfelelő környezet, tér és idő szükséges.

A modern élet szokásai és hatásai sokszor nem kedvezőek a gyermeki játék számára és a szabad tapasztalat megszerzésére. Nagyon szűk és **kevés a szabad mozgástér** – főleg a városi gyerekek életében –, miközben **túl sok az élmény és az információ**, amit feldolgozni „időhiány” miatt nem tudnak. Felgyorsult, rohanó világunkban **kevés az idő** arra, hogy a tárgyakkal, az emberekkel **tartós** kapcsolatot teremtsen a gyerek és **érzelmi kötődést** alakítson ki.

A technikai fejlődés folyamán **áttekinthetetlenné vált az emberi munka érzékelhető folyamata**. (Évtizedeken át a gyerek közvetlen környezetében, szeme láttára folytak a mindennapi létfenntartó tevékenységek, a tehénfejéstől a kenyérsütésig; a fonalak fonásától a szövéséig.) Ma már az óvodáskorú gyerek is a megfelelő tapasztalatok hiányában a televízióra, könyvekre, magyarázatokra, tanításokra szorul, miközben az életkorának megfelelő tanulási módszer (utánzásos tanulás, szabad játék) nem érvényesülhet. A felnőttek világából származó **divatáramlatok**

kényszerítően irányítják, **torzítják el a gyerek fantáziáját**: élményekhez csak a megvásárolható holmik által juthat.

A mese a fantázia táplálója, a maga törvényeivel erkölcsi útmutató. Ha a mesének nincs valóságos viszonya az örök emberi lelki tartalmakkal, akkor a fantázia öncélúvá válik, nem ad lelki táplálékot, **fantasztikum** lesz s ezzel **károsítja a gyerek belső világát**.

A fantázia mint elemi gyerekkori képesség, mint a játékot megváltoztató „elvarázsoló” erő eleveníti és mozdítja meg a gyerek belső világát. Ennek tisztaságát – kapcsolatát a valódi pszichikus világgal – biztosítani és őrizni a felnőtt feladata.

Az utánzás és a játék fejlődési szakaszai kisgyerekkorban

A Waldorf-pedagógia nagy hatású fejlesztő erőnek tekinti ebben a korban a gyerekek spontán aktivitását (akarátát), amely külső és belső cselekvésre indítja őt, s arra vezeti, hogy felépítse testi és lelki erőit. A fizikai, az érzelmi, a szociális és az értelmi fejlődés számos tényező együtthatásaként jelenik meg az utánzás és a játék fejlődésében.

0 – 2 1/2 éves kor

A gyerek öntudatlanul teszi amit tesz. Nem gondolja meg, hogy mit tanul éppen, hanem elsősorban testi ügyességét gyakorolja teljes odaadással, fáradhatatlanul. Utánzással mindent úgy vesz át, ahogy az a környezetében él.

3 éves kor körül

Az öntudat ébredése: a gyerek felfedezi a saját lényét és az őt körülvevő világ közötti különbséget. Még úgy gondolkodik, ahogy a környezete. A játékban még nem együttműködő, mindent szeretne birtokába venni és kipróbálni. Érzelmeiben a környezetétől függ, mindent átvesz és mindenre reagál.

A 3. és az 5. életév között

Két új képesség jelenik meg: a gyerek fantáziája (belső képteremtő képessége) és az emlékezet gyerekkori formája. A totális utánzás gyengül és a fantázia segítségével változtatni kezd azon, amit megél. A sajátját – ami rá jellemző, ami belülről fakad – már bele tudja vinni a dolgokba. Bizonyos távolságtartás lép be a környezete és ő közé, kialakul a függetlenség elemi formája. A gyerek reagál a környezetéből jövő ingerekre, fantáziadús játékával építi belső világát. Külső dolgok és tárgyak adják a játékötleteit.

Céltól független tevékenységeket is végez, vagy nagyon gyorsan terv nélkül változtatja célját; három-négy évesen kezdi el felfedezni a másik embert, de még mindig saját magát figyeli, kezd adni-venni, elosztani, ehhez a szükséges tapasztalat öt éves kor körül fejlődik ki.

Az 5. és a 7. életév között

A gyerek végtagjai egyre ügyesebbé válnak. Aki eddig fantáziadúsan és kreatívan játszott, krízist él meg, mert hiányozni kezdenek – fogyóban vannak – az ötletei. Külső dolgok közvetlen indítása helyett fokozatosan mutatkoznak meg a jelei annak, hogy maga tervezi a játékát. A belső képben kidolgozott előzetes elképzelés szerint keresi ki a gyerek a megfelelő anyagot és tárgyat a játékához, amely még mindig szoros kapcsolatban áll élményeivel és tapasztalataival. Érzéket fejleszt ki a többiek szükségletei iránt, másokért, másoknak is csinál dolgokat.

Az iskolaérettség

A Waldorf-óvodából kilépő gyerek erre irányuló külön erőfeszítés nélkül iskolaérett, ez általában a hetedik életév folyamán következik be. Ez az érettség megnyilvánul mozgásában, játékában – annak sokféle fent felsorolt formájában – a szociális életében és az ehhez kapcsolódó kommunikációban, az anyanyelv használatában, a környezet ismeretében, a számok világában, valamint a mesék, mondókák és versek birodalmában való jártasságában.

A fizikai, testi változások a legszembetűnőbb jelei az iskolaérettségnek, melyek ebben az életkorban radikálisan jelentkeznek a gyerekeknél:

A test arányai megváltoznak, s ennek következtében a gyerek fizikai képességei is. Nem csupán a nagy, aktív mozgásokban jelennek meg új elemek, mint például az, hogy tud szökdecselni, fél lábon ugrálni, labdát dobni és elkapni, masírozni, hanem a legaprólékosabb mozgásokban is finomodik az ügyessége, tud már csomót és masnit kötni, gombolni, varrni.

A szociális viselkedésben is fejlődés tapasztalható:

A gyerek belső világa erősebb lesz a külsőhöz képest. A játék cél tudatos és tervezett, a tárgyakhoz való kapcsolódása megváltozik, konkrét célokra inkább a speciálisan erre készített eszközök megfelelőek számára. A barátságai már hosszabb ideig tartanak, elfogadott tagja az egész csoportnak. Arra is van már érzéke, önuralma, hogy a másoknak szót fogadjon, ajánlott tevékenységbe is be tud kapcsolódni. A gyerek belső egyensúlya engedi, hogy a különböző helyzetekhez al-

kalmazkodjon. Képes arra, hogy utasításokat hajtson végre, kötelességeket vállaljon, melyeknek teljesítése örömet szerez neki és önbizalmát növeli.

Alkotó tevékenységeiben is megfigyelhetjük az érettség jeleit:

Rajzaiban törekszik a tudatos komponálásra, figyelme a vonalról a felületre, a színekre helyeződik át, részletesebben kidolgozott emberformát rajzol, rajzaiban megtalálható a szimmetria.

Érzelmi élete is sokkal összetettebbé válik:

Szereti elmesélni álmait, szeret sugdolózni, titkot tartani; mindez azt mutatja, hogy kezd különbséget tenni a külső és a belső világ között, a kívánság és a valóság között. Érzelmait jobban kezeli, kevésbé adja át magát viharos érzéseknek, nyugodtabbá, kiegyensúlyozottabbá válik. Vágyik arra, hogy a felnőtten követendő és követhető tekintélyt lásson, akit szeretetből megajándékozhat bizalmával.

Gondolkodásában is új tartalmak jelennek meg:

Az iskolaérett gyerek képes igazi kérdéseket feltenni, 10-15 percig koncentrálni szabadon vállalt munkájára, valamilyen feladatra, tárgyra, összefüggésekben gondolkodni, valamit pontosan megmagyarázni, folyamatosan tisztán beszélni. A gyerekekben kialakul az ok-okozati gondolkodás, helyesen használja a múlt időt, emlékezete tudatosává válik. Mindezek képessé teszik őt arra, hogy a későbbiekben új gondolati struktúrákat fogadjon be.

Most már várja az iskoláskor tanulási formáit.

IV. A WALDORF-ÓVODA CÉLJA ÉS FELADATAI

A Waldorf-óvodai nevelés alapgondolatai

A Waldorf-óvodapedagógia a későbbi egészséges életvitelt akarja megalapozni munkájával; e tevékenység eredményei ennek megfelelően csak a későbbi élet-szakaszokban mutatkoznak majd meg teljes mértékben.

Minden egyes gyerekben megnyilvánul a sokrétű emberi természet, melyet az óvónő tisztelettel tanulmányoz. A pedagógus a gyerek megnyilatkozásaiból „tudja meg”, hogy ***mire van szüksége*** a gyereknek, s ezek nemcsak szóbeliek, hanem ugyancsak sokrétűek: ezek közé soroljuk például a test-meleget, az egészség-be-tegség jeleit, a lelki állapotok megnyilvánulásait s a tudati fejlődés megtapasztalható mozzanatait is.

Ez speciálisan kimunkált megfigyelést igényel, amely ítélet- s előítélet-mentes. Nem engedi a szabadon feltörő kritikát; sőt ***nehézségeket leküzdő szeretetteljes együttélést vállal a gyerekekkel***, amelyben a gyerek emberi méltóságát megőrizheti.

A Waldorf-óvodai nevelés a gyerekekben működő természetes erőket támogatja, úgy hogy a gyerek szabadon tudja azokat alkalmazni, fejleszteni. Ez szeretetteljes, meleg légkört kíván, amely biztosítja a megfelelő fizikai és pszichés környezetet, s kizárja a zavaró és erőszakos befolyásokat.

A ***cselekvés, az érzés és a gondolkodás fejlődésében*** figyelmes, tapintatos vezetéssel segíti az óvónő, amely nem ***engedi a túlterhelést***, hanem védi a gyerek ***sajátérésének*** és kibontakozásának tempóját. Lehetőséget nyújt arra, hogy a gyerek saját útját a megfelelő módon találja meg, s ezen egyre önállóbban járjon.

Óvni kívánja a gyerek fejlődő belső világát, fokozatos érlelődését segíti elő: ott ajánl segítséget, ahol a gyerek éppen tart, és megvárja, hogy a gyerek önállóan találja meg a következő lépését.

Elvárások helyett érzelmi biztonságot, védettséget nyújt: A nevelő törekszik megérteni a gyerek világát, s tiszteli alakuló világgépét.

Az óvónő tudatában van annak, hogy minden érzékelés kihív a gyerekből válaszként egy belső gesztust, megmozdulást, amit majd annak átélése után, képszerű, álomhoz hasonló szemléletben dolgoz fel. Ha ezt a folyamatot nem sűrgetik, akkor a természetes érési folyamatok biztosítják a sajátos gyerekkori erők (teljes figyelem és nyitottság, fantázia, kezdeményezés – mint akarati erő, eredetiség és szoci-

ális érzés) átmentését a későbbi életszakaszokra is. A külső, a nevelő által gyakorolt vezetést a gyereki személyiség belső vezéreltsége helyettesíti, amely vezetés alapot képez a szabad önismeret által meghatározott közösségi élethez.

Az óvónő kivárja azt az időpontot, amikor a gyerek maga kezd cselekedni.

A Waldorf-óvodapedagógia ebben az életkorban mellőzni szeretné:

- * A példakép és tapasztalati tartalmak hiányát.
- * Az idő előtti, túl korai fejlesztést.
- * A tevékenységekben vagy más módon megnyilvánuló egyoldalúságot.
- * A gyereket körülvevő s rá ható idegességet, hajszoltságot, – ebből fakadóan – a kezdeményezési kedv hiányát.
- * A rossz (beteg) példák követését, s ez által a nem egészséges testi-lelki diszpozíciók megtanulását.
- * Az elidegenedést (például a természeti és az emberi világ, az ember és ember közötti kapcsolatok átláthatatlanságát; az emberi munka és a mindennapi szükségletek közötti összefüggés megtapasztalhatatlanságát).
- * A magányosságot (ha a gyerek nem oszthatja meg belső élményeit mással).

A Waldorf-óvoda, mint burok – érzelmi biztonság – áttekinthető világ*

A tárgyi, a szokásbeli, az érzelmi és a tartalmi környezet bölcsője kell, hogy legyen a gyerek fejlődésének, játékának és tanulásának.

A Waldorf-óvoda minden apró mozzanatával a kisgyerek életformáját szolgálja. Igyekszik jó minőségű táplálékot adni a gyerek testének, lelkének, egész személyiségének.

A gondozás szeretetteljes tevékenységei: a testápolás, a táplálkozás, a melegen tartás, az öltöztetés-öltözködés nemcsak a gyerek fizikai szükségleteit elégítik ki, hanem egyben a lelkét is ápolják, növelik biztonságérzetét.

Ezt az „anyai” gondoskodást a Waldorf-óvodában az óvónő tudatosan magára vállalja, mivel ez nevelői tevékenységének, a gyerekekkel való kapcsolatának, meghatározó része: e tevékenység közben folyamatosan tájékozódhat a gyerek állapotáról, testi és lelki közérzetéről. Kis rítusok alakulhatnak ki e szokásos teendők körül. Fejlődése során a gyerek egyre önállóbban látja el testi szükségleteit, majd az óvónő mintáját követve, ő is felajánlja segítségét a kicsiknek. A családi kapcsolat az egész csoportot átöleli.

* Megjegyzés: Burok – érzelmi nevelés – áttekinthető világ = Érzelmi nevelés biztosítása

A Waldorf-pedagógia az **érzelmi biztonság** fontosságát hangsúlyozza a kisgyerek pszichikus és mentális fejlődésében.

Ezt az érzelmi biztonságot elsősorban természetesen a családnak kell megadnia, de meg kell, hogy adja a gyereket fogadó első intézmény, az óvoda is, mely az anyát követve egyfajta **szociális anyaöl** szeretne lenni a kisgyerek számára.

A Waldorf-óvoda áttekinthetővé teszi a mindennapi cselekvések világát a gyerek körül. A gyerek látja a felnőtt tevékenységében, hogy mi miből lesz (kenyér a búzából, baba a fadarabból, stb.), így a későbbi életkorokban is otthonosan mozog az őt körülvevő világban, s nem lép fel az áthatolhatatlan elidegenítő érzés.

A Waldorf-óvoda az **életünket és világunkat átszövő összefüggéseket megkísérli érzékelhetővé és tapasztalhatóvá tenni a gyerek számára.**

Óvni szeretné a gyerekkort, hogy a gyerek csak lassan ébredjen fel a kreatív erőket felszabadító, képdús gyermeki álomvilágból. Ennek az a célja, hogy az „ébredés” után viszont valóban önállóan, biztosan, erőteljesen, éberrel tudjon élni a világban.

A Waldorf-nevelés a gyerek individuális fejlődését differenciált módon segíti, és módot nyújt lényének a közösségben való kibontakoztatására is. Lehetőséget ad valódi közösség létrehozására, melyben minden gyermeki személyiségre szükség van. Ezáltal, hogy „mindenkinek” van szerepe, a „mindenkire szükség van” élmény és a szolidaritás érzése végigkíséri őket kibontakozó életük során.

A Waldorf-óvodák csoportjai **életkorilag** szándékosan mintegy **egyharmad-egyharmad-egyharmad** arányban foglalják magukban a három óvodai „évjáratot” (ezek az úgynevezett **vegyes életkori csoportok**). Ezzel egyrészt nem törik meg a család természetes közegét (testvérek), másrészt a felnőtt és kisgyerek között a nagyobb gyerekekben kitűnő **közvetítőket** találnak, akik a csoport szokásait, ritmusait, napirendjét is teljesen természetes módon hagyományozzák át – az utánpótlás által – az utánuk következőkre. Az óvónő által gyakorolt nevelési stílus, módszer is a gyerek utánpótlási képességére épül. Követendő mintát nyújt a mindennapokban a maga tevékenységével, cselekvés-soraival, érzelmeivel, gondolataival.

A csoportvezető óvónő megteremti azokat a **valós helyzeteket**, amelyekben a gyerekek saját igényeik szerint feltalálják magukat. Ha kívülről nem zavarják a gyerek önbizalmát, egyre növekvő önállósággal maga jelzi fejlődését: egyre több belső és külső aktivitást mutat, egyre jobban ő is **követendő mintává** válhat a többi gyerek számára. Mindez csírája egy későbbi, kreatív, **az életben természetesen eligazodó** személyiség kialakulásának.

Az óvónő saját személyiségét állandóan fejleszti, ezáltal eleven példával szolgál a fejlődésben lévő gyerekek számára.

V. RITMUSOK A WALDORF-ÓVODÁBAN

A kisgyerek saját testi ritmusai csak lassan válnak rendszeressé. A Waldorf-óvodapedagógia ezt a folyamatot úgy segíti elő, hogy a gyermek életét mindig ismétlődő, rendszeresen visszatérő időbeosztással tagolja. Általában három év telik el az óvoda kezdete és az óvodáskor vége között. Elfogadott tény a vegyes életkorú csoportban, hogy minden gyermek máshol tart a fejlődésben, ezért tudásuk és képességeik nem lehetnek egyformák. Az óvónőből sugárzó felfogásból biztatást érezhet mindenki a maga számára arra, hogy mindenhez van elég idő, és mindennek eljön az ideje.

A Waldorf-óvoda tudatosan él a ritmikus ismétlés én-erősítő, szorongásoldó hatásával.

A témakörök, tevékenységek, művészeti foglalkozások, munkák, ételek, mesék, verses-dalos ritmikus játékok visszatérnek évi, havi, heti és napi ritmusokban. Egészséges változásban élhetik át a gyerekek az elfeledésből lassan felmerülő felismerést, az örömteljes várakozás szakaszainak végén a beteljesülést.

Az ünnepek ritmusa

Állandó ismétlődéssel térnek vissza az évkör ünnepei,* a természet évszakonkénti változásai és az ezzel összefüggő emberi munkák.

(Megtapasztalják, hogy a tél után újra kibújnak a virágok, visszajönnek a fecskék, gólyák és ősszel mindez újra eltűnik. Mindenben átélik elemi és jelképes szinten a vallásos ünnepek érzelmi sorrendjét is, megjelennek az élet nagy állomásai: születés, halál, feltámadás – mindez kimondatlanul.)

Egy-egy ünnepen a mindennapi élmények tudatosan kiválasztva töltenek be egy kijelölt helyet és formát s ezzel majd újra visszahatnak a hétköznapokra.

Rudolf Steiner szerint az ünnepek az év és az élet forduló- és csomópontjai, amelyek a világmindenség szellemiségével kapcsolhatják össze az embert.

* Megjegyzés: Évkör ünnepei = Külső világ tevékeny megismerése

A természet szüntelen körforgásban, az évszakok váltakozásában – tavaszi újulásban, nyári fényben, őszi érettségben, téli álomban – éli ritmusát. Mindez a ki- és belégzés ritmusát követi és megszabja az ember életét, munkáját. A Waldorf-pedagógia felfogása szerint alvás és ébrenlét, nyár és tél, a ki- és belégzés hasonló, egymást imitáló ritmusok, melyeknek az ember lényére gyakorolt hatását nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nevelés folyamatában sem.

– A tavasz és a nyár: kitágulás – kilélegzés, a megnyilvánulás és keletkező élet évszaka. A Föld ereje megmutatkozik: a rügyfakadás, növekedés, virágzás időszakát éljük.

– Az ősz – tél ellenkező előjelű: befelé fordulás, koncentráció, a Föld ereje is, így a növények is visszahúzódnak.

A Waldorf-óvodában ünneptől-ünnepig ezekkel a ritmusokkal összhangban próbál élni óvónő és gyerek. Születésnapokon és az év ünnepein nemcsak személyes élményt élhet meg a gyerek, hanem sokkal többet: a „közös emberit”.

Az ünnepek megformálását, bizonyos tradíciók segítik, melyek részben ősi, népi hagyományokhoz kapcsolódó „természetvallásos” megértésből, részben – a mi kultúránkban – keresztény szokásokból, részben pedig átélhető „kép”-ekből állnak.

Mivel a gyerek koránál fogva még nem értheti meg közvetlenül az ünnepek belső tartalmát, ezért az óvónő felelőssége ezeket a tartalmakat **érzékkel felfogható, átélhető formába** önteni számára.

Az ünnepek megjelenítése minden évben új személyes viszonyt kíván az óvónőtől az ünnepek időt álló tartalmával és a jelképekkel. Ezekkel a jelképekkel, (melyeket közvetlenül él át és ért a gyerek) akarja körülvenni őt a hétköznapi életben. Ezen a módon tudja az ünnepek mindenkori jelen idejűségét a maga számára élővé, a gyerek számára átélhetővé tenni, az évszakokhoz, a természethez, a hagyományokhoz új kapcsolatot teremteni.

Ezenkívül a csoportszobában tükröződnie kell az adott évszak hangulatának és az évkörön belüli ünnep jellegzetességének. Ez megjelenhet:

- * a képválasztásban, a szimbólumokban (egy-egy képzőművészeti alkotás reprodukciója, általában képeslapnyi nagyságban)
- * a virág vagy a termés díszekben
- * a használatban lévő anyagok, terítők színeiben.

Mindezek helye lehet az úgynevezett **évszakasztal** vagy **szépsarok**, amely egyben a gyertya helye is. Az óvónőtől függően ez nagyon élő és élményt keltő sarok lehet a gyerekek számára, ahol nap mint nap találkoznak a mesevilággal is, az ünnep tartalmával, a szertartások áhítatával, közös együttlétek élményeivel, emlékeivel.

(Például: karácsonykor itt van a betlehemes figurák és a jászol helye; ősszel itt bujkálhatnak a törpék, majd tavasszal a tündérek jelenhetnek meg itt.)

A természet átélésében nem elég „visszafordulni” a természethez. Pontosan meg kell figyelni jelenségeit, elmélyülni bennük, azaz **el** kellene **sajátítani** egy bizonyos „**természet-érzék**”.*

A gyerekekkel való eleven kapcsolatában az óvónőnek lehetősége van **a gyerektől tanulni**: felfedezni a már ismert világot is, úgy mintha sose látta volna, átadva magát a megismerésnek, mely erőként segíti őt.

Az ünnepeknek akkor van értelmük, ha azok nem üressé vált formák – csak kapcsolódások – hanem megszületik az emberben az ünnepet teremtő erő. Ez az erő él a hétköznapiok fáradhatatlan készülődésében, munkájában.

Ez a folyamat tevékeny, mégis türelmes várakozással teli. Van remény arra, hogy az ünnep eljön és ragyogó fényével bevilágítja a környezetét és megszólít minket.

Minél hosszabb a ritmus, minél tovább kell várni míg visszatér egy olyan jeles nap, mint például a gyerek születésnapja, névnapja, amit az óvodástársaival együtt ünnepelhet, annál nagyobb érzelmi töltéssel éli meg a várakozást, a beteljesülést, majd a rá való emlékezést is.

Havonta egy illetve két ünnep tartalmával találkoznak a gyerekek:

- * A gyerekek születésnapja
- * Aratás – betakarítás – hálaadás
- * Szent Mihály időszaka
- * Szent Márton időszaka
- * Advent – Szent Miklós
- * Vízkereszt – Három király időszaka
- * Farsang
- * A tavasz kezdő napja
- * Húsvét
- * Mennybemenetel
- * Pünkösöd
- * Szent János időszak – a nyár ünnepe.

A hét ritmusa

Egy-egy időszak ünneppel fejeződik be a Waldorf-óvodában, amelyre azt megelőzően hosszabb ideig „készülnek” a csoportok. **A heti és mindennapi tevékenységekben bekövetkező egyre gyakoribb enyhe változásokból lehet érzékelni azt, hogy az ünnep közeledik már.**

Az óvoda berendezése, színei, virág és növény díszei az évszakasztalon, a választott mesék, versek és dalok tartalma, a tevékenységek és munkák jellege – mindez **együtt** egyértelmű nyelven beszél a **kisgyerek számára érzékelhető szinten** arról, hogy milyen időszakban él ő éppen. A hét napjaihoz kötődő, mindig visszavisszatérő azonosságok tagolják a hetet érzékletesen. Az óvónő mindezt nagyon tudatosan alakítja ki, úgy, hogy a változásokat a művészeti tevékenységek heti ritmusában is fel lehessen fedezni: **a rajzolás, festés, sütés, gyapjúkép készítés és a viaszozás** is tükrözi az adott időszakot, és egyben alapanyagul is szolgál az ünneplés eszközeihez.

Ezek így kapcsolódhatnak például a heti művészeti foglalkozásokhoz:

- * lámpás a gyerek saját festményéből
- * papírsárkány, pillangó a gyerek rajzából
- * különböző formájú és fajtájú sütemények az ünnepekhez
- * a betlehemes tál figurái viaszgyurmából
- * angyalok, nyuszik, madarak gyapjúból.

Évi, havi, heti ritmusok a Waldorf-óvoda étvendjében is megjelennek.

Havi változásban mindig az idényjellegű zöldségek, gyümölcsök szolgálnak táplálékul, a **hét napjait** pedig a feldolgozott gabonafajták különböztetik meg.

Példa az étkezésben kialakult heti rendre:

Hétfő – rizs; kedd – árpa; szerda – köles; csütörtök – rozs; péntek – zab;
(szombat – kukorica; vasárnap – búza).

A nap ritmusa

A kisgyerek igényli az ismert és áttekinthető ismétlődésekkel tagolt időrendet. A családban is fontos a kisgyerek számára az étkezések, a lefekvések és felkelések, a séták és más tevékenységek tagolt rendje, ugyanúgy igényli ezt az óvoda rendjében is. A Waldorf-pedagógia a gyerek napját úgy tagolja, hogy a koncentráltabb tevékenységek után mindig egy szabadabb következik. Ez által ritmusa lesz a napnak, mint ahogy a lélegzésnél a ki- és belégzés váltakozik. Így lesz képes a gyerek egészségesebben élni, mélyebben aludni, sőt egészségesebben lélegezni fizikailag is. Ezek a folyamatok ugyanis jelentős mértékben függnék a lelki feltételektől:

Ha túl sok az élmény, és túl kevés a szabad játék, amiben fel tudná dolgozni az élményeket, akkor egészségtelenül elfárad a gyerek; ha viszont túl kevés az élmény, akkor unalom és érdektelenség lép fel, ilyenkor nem alszik elég mélyen és fáradtan ébred fel.

A napirend kiépítése az óvónő feladata s ebben is természetesen nagy mértékben tekintetbe veszi a helyi igényeket, lehetőségeket és szokásokat. Fontos szempontok a következők:

- * *Olyan rendszer alakuljon ki, hogy **minden gyerek végig részt vehessen a csoport életében** (az óvodai napnak közös kezdése és befejezése van). Az ettől eltérő, esetleg már a nyitást megelőző vagy a zárást követő ott tartózkodások mindig egyénileg megoldandó gyerekmegőrzési helyzetek legyenek.*
- * *Egymás után következzenek inkább rövidebb időtartamú, az óvónő által „vezetett helyzetek”, és hosszabb „szabadon választott tevékenységek” (játék), fel-frissítő váltakozásban.*
- * *A különböző tevékenységek jellegét tekintve maradjon minden nap azonos felépítésű, de a tartalma a heti, havi ritmusokban változatosan térjen vissza. Természetesen legyen helye a kivételeknek és kivételes alkalmaknak is.*
- * *Vegyük figyelembe a délelőtti és a délutáni közötti minőségi különbséget.*

A napi ritmus egy példája

Hozzávetőlegesen a következőképpen lehet egy napirendet felépíteni (egyéni eltérések természetesen lehetségesek):

- 7:00 – 8:30** Az óvónők közösen kezdik el a napot, előkészítik tevékenységeiket. A gyerekek megérkeznek, szükség esetén megreggeliznek, majd bekapcsolódnak a játékba.
- 7:00 – 9:30** **A szabad játék ideje:** A gyerekek önállóan játszanak, míg a két óvónő a hét különböző napjaihoz és az évkör ritmusához igazodó munkát végeznek, elkészítik a tízórait, előkészítik a művészeti tevékenységeket, amelyekbe a gyerekek szabadon bekapcsolódhatnak.
- 9:30 – 9:45** **Rendrakás:** Ezt az óvónők és a gyerekek együtt végzik.
- 9:45 – 10:00** **Reggeli kör:** Székkörben gyülekeznek az évszakasztalnál, gyertyagyújtás, köszöntik a mai napot, az időjárásról versben vagy dalban „beszélnek”, imaszzerű verset mondanak.
- 10:00 – 10:20** **Ritmikus játék:** Az óvodásokhoz szabott történetbe ágyazott verses, dalos, ritmikus mozgás.
- 10:20 – 10:30** **Kézmosás:** Ezt követően egyéni játék a gyerekekkel, például: „lovagoltató”-játék, ujj-játék, illatos olaj osztása a tenyerekbe.
- 10:30 – 11:00** **Tízórai:** A csoport egy asztalnál, közösen asztali áldással kezdi és köszönéssel fejezi be az étkezést.
- 11:00 – 12:00** **Szabad játék, munka a kertben vagy séta.**
- 12:00 – 12:30** **Mese vagy bábozás, az óvodai nap közös befejezése.**
- 12:30 – 13:30** **Mosogatás, takarítás.**
A szülők jönnek a gyerekekért.

Nyitva tartás, szünidők

A gyermek valódi **szomatikus és pszichés szükségletei** ebben az életkorban egyrészt megkívánják a családon kívüli kapcsolatépítés lehetőségét, másrészt mintegy **fél-napos**, de inkább négy-öt órás **csoporthoz tartozás** után feltétlenül szükségük volna arra, hogy visszatérhessenek személyes életükbe.

Az óvoda a szülők munkaidejéhez többé-kevésbé alkalmazkodva reggel nyit. Nem túl korán, mert a gyerekeknek ki kell aludnia magát. (Reggel hét, fél nyolc tájban az óvodák általában nyitva vannak, s fél kilencig lassan minden gyermek megérkezik.) Ennek az időpontnak a betartását azért kéri az óvónő, hogy a (minimálisan egy órai) benti szabad játékre lehetősége legyen minden gyermeknek.

A Waldorf-óvoda igyekszik a szülőket arról tájékoztatni, hogy a gyermek érdeke megkívánná, hogy délben hazamehessen, mert maga a csoportban tartózkodás is fárasztó számára. Az volna a kedvező, ha a gyerekek az ebédet már otthon ehetnék meg s a délutáni alvás után egy sokkal nagyobb és megnyugtatóbb személyes térben játszva és merengve dolgozhatnák fel a délelőtti élményeiket.

”Természetesen ahol erre szociális okokból nincs lehetőség, **ott a családdal közös mérlegelés és döntés után** a Waldorf-óvoda magára vállalja, a gyermek érdekében a **délutáni elhelyezést, szükség esetén más megoldások keresését.**” Nagyon szerencsés, ha a gyermek ezt az időt esetleg egy másik családban tölti el, amely egy vagy több gyereket fogad a csoportból. Amennyiben ilyen áthidaló megoldás nem lehetséges, akkor nagy gondot kell fordítani arra, hogy ezeket a **délutáni órákat**, amit a gyermek az óvodában tölt, **csak a megfelelő feltételek mellett vállalja magára a Waldorf-óvoda!** *.

Külön óvónő(k)re van szükség és a napirend egészének gondos átdolgozására. (Semmiképpen sem jó, ha a délutáni program abból áll, hogy a gyermek szüleit várja, miközben a többiekért már jönnek!)

Ebédeltetés, lefekvés és külön délutáni program szükséges. Művészeti tevékenységre, nagyobb háztartási munkákra van ilyenkor lehetőség (befőzés, gyapjúfeldolgozás, mosás, vasalás, stb.), de ekkor is **mindenképpen legyen a napnak közös befejezése a gyerekekkel.**

A ritmikus váltásokba és változásokba tartoznak a **pihenők és a szünetek**, ugyanúgy, ahogy az alvás hozzátartozik az emberi természet ritmusához. Negyedévenként szüksége van a gyerekeknek legalább kéthetes szünidőre, amikor a gyermek az óvodában szerzett tapasztalatait beleviszi saját életébe és feldolgozza.

A kifáradás hosszabb idő után többek között irreverzibilis dekoncentrációs folyamatokat is elindíthat.

* Megjegyzés: Továbbiakat lásd az 1. sz. melléklet 3. pontjában, illetve a 4. sz. mellékletben

VI. A WALDORF-ÓVODAI ÉLET TEVÉKENYSÉGI FORMÁI

Háztartási, kerti munkák, kézművesség

A gyerekek minden tevékenysége az óvónő jelenlétében vagy tudomásával folyik. Teljes figyelemmel és mindig érdeklődve kíséri a Waldorf-óvónő a körülötte zajló eseményeket. Minden, a csoport életéhez szükséges munkát (öltöztetéstől kezdve a takarításig) az óvónő végez, a gyerekek előtt. Alapelv, hogy az óvodai időben az óvónő semmit se csinál, amit gyerekek nem utánozhatnak. (Ezért az adminisztrációs munkára és a szülőkkel való beszélgetésre a gyerekekről csak a gyerek távollétében kerít sort.)

Tudatában van annak, hogy valamennyi tevékenysége inspirálja és táplálja a gyerek szabad játékát. Igyekszik úgy dolgozni, hogy a gyerek szívesen kapcsolódjon be a munkájába, őt utánozva. Biztosítania kell azonban, hogy a gyerek – fejlődési fokától és életkorától függően rövidebb, vagy hosszabb idő múlva – a munka jellegű tevékenységek után visszataláljon a kortársaival való spontán játékba. A Waldorf-óvónő által **végzett háztartási * és kerti munkák** zöme hasonlít egy régi, hagyományos háztartás munkáihoz, ahol nem gépek működnének, hanem az emberi kéz dolgozik.

E tevékenységek különbözőek lehetnek:

- * **a mindennapi munkák** (vásárlás, sütés, főzés, asztalterítés, ételosztás, mosogatás, rendrakás, virágöntözés, állatgondozás, takarítás)
- * **heti visszatérő munkák** (mosás, vasalás, varrás, játékszer javítása, évszakasztal „felújítása”)
- * **havi, évszakonkénti munkák** (veteményezés, aratás/betakarítás, befőzés, gyapjúfeldolgozása, selyemfestés).

Ezeket a **munkákat** az óvónő a (benti és kinti) szabad játék ideje alatt végzi, **egy-mást átható ritmusokban**. A gyerekeknek lehetőségük van a különböző folyamatok átélésére:

Példaként: Egy ilyen **tevékenységi kör** az ültetés vagy palántázás, a termések leszüretelése, a befőzés, vagy a gabonák feldolgozása, mely tevékenységek többre-tű és természetes módon épülnek be az óvoda mindennapi életébe.

* Megjegyzés: Háztartási munkák = Külső világ tevékeny megismerése

Ősszel a gyerekek – a saját kézzel varrott – kis filczsákokban hazaviszik a búza vagy egyéb gabonafajta magvait. Ezeket egész télen át őrzik tavaszig, amikor visszahozzák őket. A tavasz ünnepe alkalmával elültetik a magokat egy tálkába és így megismerik a csírázó búzát. Kiránduláson vagy a kert elkülönített részén látják, amint a búza növekszik, kibontja kalászát, majd megsárgul. Talán módjuk van az aratást is szemügyre venni, s az aratás után a tarlón elhullott kalászokat felszedgetni. Az óvodában aztán kibontják a magot a héjából s üvegekbe gyűjtik. Az óvodában, kis kézi-malmokon ledarálják a magokat, s a sárgás magból fehér liszt lesz. Néhányan, több kis csoportban talán a boltba is elmennek és ott vásárolnak még búzát, rozst, vagy más egyebet. Látják, amint a boltos méri az árut, s az óvónő fizet. Víz, só, kovász és még ki mit szeret bele – maguk gyúrnák, dagasztják a tésztát, s kis cipókat szaggatnak, majd letakarva kelni hagyják, s a sütőbe (kemencébe) teszik. Hamarosan az egész óvodát betölti a sült kenyér illata. A kész, de még meleg cipót felvágják, megvajazzák és megeszik.

A gyerekeknek lehetőségük van különböző feldolgozó folyamatok átélésére is. Például: Gyapjút mostak, majd szárítottak a szabad ég alatt, ezután behozzák a tiszta gyapjút, majd elkezdődik a megmunkálása: kártolás és fonás, amit az óvónő egy rokkán végezhet, miközben énekel vagy mesél az őt körülvevő gyerekeknek.

A fonás jó, nyugodt hangulatot keltő munka, főleg a téli időszakban. A gyerekek elkérhetik a kész fonalat és az ujjukkal csomózhatnak, fonhatnak, horgolhatnak vagy esetleg az úgynevezett „körmöcskén” hosszú köteleket kötnek belőle.

Mindaz, ami elkészült, felhasználható a játékuhoz, például lókantár is lehet belőle.

Meleg időben sor kerülhet a gyapjú színezésére is, nemezelésére is, labdákat is így lehet készíteni. A színezett és nyers színű gyapjút később képkészítésre vagy kis figurák, állatok készítésére is használhatják.

A gyerekek számára így különös hangsúlyt kap a **kézművesség**,* mint elemi játékkészítési lehetőség.

A kézimunkához tartozik továbbá a szövés: az óvónő egy nagy szövőkereten dolgozik, miközben a gyerekek számára kicsi keretek vannak, amelyeken az ujjukkal kis terítőt vagy tarisznyát szőnek.

A varrást, a hímzést valamint a speciális eszközöket (körmöcske, szövőkeret) igénylő munkákat is nagy kitartással végzik az iskolába készülő gyerekek az utolsó óvodai évükben. Az óvónő itt is példaként szerepel, aki játékokat készít a gyerekek jelenlétében. Nem csak a gyapjú és a különböző textilek képeznek jó alapanyagot a játék készítéséhez: fadarabból, ágakból vagy gyökérből házikót, hajót, autót, bababútorokat lehet készíteni. Így sor kerül kalapácsolásra, fűrészelésre, reszelésre, csiszolásra igazi szerszámokkal a satupadnál.

* Megjegyzés: Kézművesség = Külső világ tevékeny megismerése

A kicsik, akiknek még nem szabad az ilyen munkákat végezni, a munka jellegű tevékenységek körül egy teljes játékvilágot építenek ki: például várják a fűrészport, amit összesöpörnek, elszállítanak, majd „főzéshez” használnak a babakonyhában.

Ezek a folyamatok is érzéki és mégis áttekinthető tapasztalatokkal szolgálnak a külvilág fontos, hozzánk kapcsolódó eseménysorairól.

Honnan van a mindennapi kenyeriünk ?

Honnan van a méz, a viasz (kréta, gyurma, gyertya)?

Honnan van a ruhánk alapanyaga (gyapjú)?

Honnan vannak az építészet anyagai (agyag, homok, fa)?

Hogyan lesz mindezekből az emberi életet szolgáló dolog?

*Ezek a kérdések átszövik a Waldorf-óvodás mindennapi életét és meghatározzák az óvónői munkák tartalmát; így a választ a gyerek számára saját **érezési tapasztalata**, s nemegyszer saját – az óvónőt utánzó – **tevékenysége** adja meg.*

Mese – bábozás – babázás

A mese

Ahogy a gyerekek az ősi kézművességekben valóságos folyamatokkal megtapasztalható módon találkoznak, s így az óvónői munkában átélhetik a valóság változásait (ahol a minőség függ a szakszerűségtől és következetességtől és mérhetővé válik az eredmény), ugyanúgy a mindennapi **mese** is – másfajta, belső úton – **bepillantást jelent a gyerekek számára a valóság világába**, amely megfelel mágikus világképeknek.

Az óvodáskorú gyerekekre jellemző, hogy számára egy lénynek a külseje tükrözi belső lényegét: a gonosz egyenlő a csúnyával, a jó mindig szép vagy csak el volt varázsolva. A gyerek számára az is természetes, hogy harcot kell vívni, helyt kell állni ahhoz, hogy valami jó bekövetkezzék.

A Waldorf-pedagógia úgy látja, hogy sok igazság rejlik az **eredeti népmesékben**, mert olyan **lelki-szellemi értékekről** és példakép erejű emberi fejlődési folyamatokról szólnak, melyek éppen olyan igazak, mint az érzékelhető világ tényei.

A Waldorf-óvodában a mesék mindig az aktuális ünnepkörhöz, évszakhoz kapcsolódnak. Az óvónő **hosszabb időn keresztül**, legalább egy hétig meséli fejből szóról-szóra ugyanazt a mesét. Az ismétlés nem unalmassá teszi a mesét, hanem elmélyíti az azonosulást és a megértést. Belső képként (tájkép-szerűen) jelenik meg a mese a gyerekekben. Az **érdeklődése és biztonságérzete nő**, s örül, ha tudja, hogy mi következik. A gyerek érzelmei előre látható sorrendben jelennek meg és így élvezi a gyerek a feszültséget is, majd a feloldást. A mesélés a mindennapokba beépített szertartás, mindig **ugyanabban az időpontban**, mindig **ugyanazon a helyen van**, és **minden gyerek egyformán résztvevője**. Mindig ugyanazok a gesztusok és események adják meg a jelet a mesekezdesre; például: az óvónő halk lantjátéka, mialatt a másik óvónő meggyújtja a gyertyát, kialakul a kör és egy közös ének után megszólal a mese.

A mesemondás fejleszti a gyerek **érzelmi, értelmi és anyanyelvi** képességeit egyaránt.

A Waldorf-pedagógia az idegen nyelv tanítását csak az iskolában, de ott már az első osztálytól kezdve (egyszerre két idegen nyelven is) helyesli. Az óvodáskorú gyerekeknek szüksége van arra, hogy a környezetében beszélt „anyanyelvét” minél biztosabban tanulja meg. Különös hangsúlyt élvez a Waldorf-óvodában az a **szókincs, amely segíti a belső képek kialakítását** * – mint például az eredeti népmesék szókincse s képei – és felidézi a fogalmak érzelmi töltését, amely mindig sokszínű és többretegű. Nem csupán a megnevezés mint az érdeklődést lezáró magyarázat a fontos, hanem az is, hogy érzékelhetővé, átélhetővé váljon a tartalom.

· Megjegyzés: Anyanyelvi nevelés

Olyan régi szép szavakon megszólaló mesét is szívesen mesélnek az óvodában, amelyeket nem szükséges azonnal érteniük az óvodásoknak. Jó, ha a gyerekek csak **sejtik** a szavak jelentését, – de az érzelmi töltés ilyenkor is jelentős – és majd idővel tisztul az értés.

Az óvónők nagy értékűnek tekintik a gyerek alakuló világgképét. Ha a gyerekek megosztják az óvónővel még képlékeny világnézetüket, amely sokszor kevés információból következtetve és ezért hiányosan alakult ki, az óvónő **nem javítja ki** feltétlenül állításait a tudomány legutolsó eredménye szerint. A nyitott és eleven kérdésként átélt képzeleteket meghallgatja, esetleg feltesz egy kérdést, de csak ha nem zavarja így a gyerek mesélőkedvét, melyben megnyilatkozik belső titkairól.

A bábozás és a babázás

A **vegyes életkorú csoport** összetétele igényli a gondos mesekiválasztás mellett a pedagógiai segítséget is arra, hogy egy egyszerűbb mesét örömmel tudjanak végighallgatni és követni a nagyobbak, és egy hosszú komplikáltabb mese alatt (amit mondjuk a születésnapja alkalmával választhat a gyerek) ne fáradjanak el a kicsik. Segítség lehet a **bábozás**, amelyre egy ünnep alkalmával is sor kerülhet.

A Waldorf-óvoda bábszínházának bábuai nem kézi vagy kesztyűbábok, hanem úgynevezett álló bábok, vagy marionett figurák. Ezeket az óvónő az asztal mögött ülve vagy állva, takaratlanul vezeti az asztalszerű színpadon vagy felülről zsinórral mozgatja, ha marionett. Az óvodást nem zavarja, hogy látja a báb mozgatóját – ellenkezőleg, ez számára érzelmi biztonságot nyújt.

Másfelől az óvodás jobban, mélyebben azonosítja magát a kívülről vagy felülről láthatóan vezetett teljes figurával, mint a sokszor csak derékig látszó „belülről” megelevenített, önálló életre kelt bábbal.

A Waldorf-óvoda bábjai általában **saját készítésűek**; a leggyakrabban a szülőkkel együtt készítik az óvónők, esetleg a nagyobb gyerekekkel – mint ahogy az összes többi játékállatot és lényt, törpét, babát is. A **bábuk arca csak nagyjából kidolgozott**, hogy helyet és teret adjon az intenzív gyereki projekciónak.

Színes selymekkel letakart, kellékekkel berendezett asztalon, a képzeletre támaszkodva valamilyen utat jár be a gyerek a hőssel együtt. Amellett, hogy a bábozás erősíti a gyerek figyelmét, színeivel, mozgásaival alátámasztja a gyerek belső képeit, aktivizálja őt, indíttatást ad arra, hogy a szabad játékban ő maga is fölépítsen egy tájat, anyagokat és bábként használható figurákat keressen, vagy készítsen, s végül előadja bábszínházát a többieknek is.

Egy ilyen – a gyerek által felépített és elmesélt bábjátéknak különleges varázsa van. Sokszor több gyerek vesz részt az előadásban, és az ő „függöny mögötti” kommunikációjuk rendkívüli **szociális teljesítmény**, mert mindent a sokszor „rögtönzött”, az adott pillanatban kitalált mese fontosságának és folyamatosságának

rendelnek alá a bábozók. Olyan is előfordul azonban, hogy az óvónőt kéri, hogy ő meséljen, miközben ők előadják, a még mindkét fél számára (mesélő és bábozó) ismeretlen – mert rögtönzött – mesét. Az előadás folyamatosan születik meg. Ilyenkor mutatkozik meg, hogy **közös képi nyelvben** tudnak gondolkozni a gyerekek az óvónővel. Sokszor már a kicsi gyerekek is elkezdnek bábozni, de ők még nem mernek, még nem tudnak mesélni. Inkább a nagyobbak állnak elő a saját maguk által kitalált mesével sokszor megdöbbentően gazdag szókinccsel.

Fontos számukra, hogy a meséléssel és a bábozással kapcsolatos csoportosításokat ők is betartsák; például: letakarják a felépített színpadot előadás előtt és után is, énekszóval vagy zenével kezdik, és kísérik, majd fejezik be az előadást.

Sokszor az óvónők saját mozdulataikat figyelhetik meg a bábozó gyereken. Annyira szokássá válik a bábszínház, hogy otthon is – ünnepekkor vagy más alkalommal – nagy örömmel báboznak a gyerekek a családjuknak, rokonaiknak, vendégeiknek, vagy ha más néző nem akad, a babáiknak és kedvenc állataiknak.

Az óvodáskorú gyerekek legyen lehetősége **egy olyan babát** szeretni, amelyre az ő saját „énjét”, személyiségének magját kivetíti és barátként vagy játszótársként osztja meg vele minden örömét és bánatát. Egészségesen hat, ha a gyerek ilyen módon feldolgozhatja a számára még érthetetlen helyzeteket vagy más élményeit. Van olyan Waldorf-óvoda, ahol minden gyerek részére készítene az óvónők a szülőkkel együtt egy-egy ilyen **babát**.

Ezek az úgynevezett „Waldorf-babák” körültekintő gondossággal készülnek: a szabástól a baba felöltöztetéséig bezárólag. Figyelembe véve azt, hogy minden, ami a gyerek kezébe kerül az esztétikán túl, jó minőségű, minta értékű legyen, nemcsak a természetes anyagok (pamut, gyapjú) használatát tartják fontosnak a Waldorf-óvodában, hanem a testarányok (fej-test arányai) pontos betartására is törekednek, s a színeiben (test, haj, ruha), az arckifejezésben finom, lágy harmónia tükröződjön a „kedves játékbabából”. Mind ezáltal szabad teret kaphat a gyerekek fantáziája és képzelete.

Zene – ének – vers

A zene

A Waldorf-pedagógiára jellemző, hogy mindig a gyerekből indul ki, mégpedig abból a fejlődési szakaszból, amelyben a gyerek éppen van. **A kisgyerek teljesen másképpen hall, mint a felnőttek, mert más tudatállapotban él. A zene éltetően hat, életerőt adva, de lehet káros hatása is. A jó zene a csendből indul ki, és a gyerekek is csak oldott, nyugodt légkörben kezdenek el énekelni, nyugtalan környezetben nem. A műszaki zajjuktól és a tömegkommunikációs eszközök hangáradatától kímélni kívánja a Waldorf-pedagógia a kisgyereket.** A gyerekeknek meg kell tanulniuk csendben lenni, hallgatni, hangot várni. Nagy zajban, a szabad játék közepén, önkéntelenül is elcsendesednek, ha az óvónő elkezd zenélni, énekelni.

Főként a **kvint intervallumú, és a pentaton zene** nyugtatja meg őket ebben az életkorban. Fontos, hogy a gyerek **fel tudja fedezni, hogy honnan erednek a különböző hangok.** A zenélő embert akarják látni, a hangszeret, a mozgásokat, a zenélő érzéseit, koncentrációját. (A gyerek érezze, hogy az ember hibázik is, de tudja kezelni a hibát. A kazettánál ez nincs így, hisz az mindig tökéletes, sohasem hamis.) A Waldorf-pedagógia **nem használ** kazettát, magnót, s más **technikai eszközöket** (mesehallgatásra se ajánlja őket), mert fontosnak tartja, hogy a gyerek **mindig emberrel kapcsolatosan élje meg** a dolgokat, hogy érezze, a hang ott keletkezik, ahol valaki zenél, mesél.

A hallás nemcsak a fülben zajlik. Szétárad. A gyerek az egész testében érzékel, és hall, ezért kezd el a zenére rögtön mozogni, táncolni. A zenéhez közvetlenül kapcsolódik a mozgás.

A gyerekeknek nagy szükségük van a különböző csengő-zengő hangokra, ezért fontos, hogy több különböző hangszer legyen az óvodában elérhető közelben: kis rézharangok, harangjáték, xilofon vagy gyerek-hárfa, csörgők, botok, pengetős vagy fúvós hangszerek. A hangszerek segítségével a gyerekek érzékelhetik a különböző minőségeket. (Meg lehet hallgatni, hogy a sok összeütogetett fadarab mind különbözően szól; össze lehet hasonlítani ezeket, majd esetleg egy ezekkel zenélő zenekart alapítani.)

A gyerekek életkoruktól függően más és más hangszeret használnak.

Az ének

A mesejátékok teljes élményt nyújtanak a gyerek számára, hiszen a történethez játszhat egy hangszeren, és mozoghat is. A zenélés, az improvizálás, ugyanúgy, mint az **éneklés** a Waldorf-óvoda napirendjének szerves része. A **mindennapos tevékenységeket** – a különböző munkákat is – gyakran kíséri ének és vers. Bi-

zonyos helyzetekhez szokásszerűen fűződik egy-egy az alkalomhoz illő dal vagy vers, amely a gyerek számára mintegy jelzi, hogy az óvónő éppen mit csinál (például: sütésnél, cipőkötésnél, rendrakásnál, ételosztásnál, mesélésnél). Így az énekszó belevonja a gyereket az óvónő tevékenységébe anélkül is, hogy most éppen részt venne az adott helyzetben. Máskor már része volt benne, s majd újra lesz még.

Az óvodában csak **egy szólamban**, és – mint a gyerekek – **magas hangon** énekelnek az óvónők.

A vers

Nem elsődleges cél az, hogy minél több verset vagy dalt tanuljanak meg a gyerekek (spontán folyamat) hanem, hogy ritmizált beszéddel és énekelve, az óvónő olyan hangulatot teremtsen, ahol az ének és a vers az öröm, a tisztelet és a belső világ kifejezése.*

A nap folyamán azonban olyan helyzetek is vannak, amikor a vers és a dal szertartás elemeként szerepel.

Például: **Kézmosás után** a frissen mosott tenyerekbe az óvónő illatos olajat cseppent, verssel, dallal kísérve. Minden gyerekhez külön – külön szól, az őt megillető egyéni hangon, miközben testi „dajkáló” közelséget teremt meg egy-egy lovagoltató- vagy ujj-játék segítségével. Ez a napnak – mind a gyerekek, mind az óvónő számára – kiemelkedően fontos része, mert érzelmileg nagyon intenzív és személyes mozzanat.

A vers és a dal legnemesebb formáit használják, mint asztali áldást és hálaadást, mint születésnap vagy egyéb ünnep köszöntését, vagy mint mindennapi fohászt a meggyújtott gyertya bensőséget teremtő eleven fényénél, a reggeli körben és az elbúcsúzáskor.

Mese előtt és mese után is dallal vagy verssel jelzi az óvónő, hogy kiemelkedő esemény kezdődik, végződik éppen a napi életben.

A mesék, versek, és dalok kiválasztása, összeállítása az óvónő **folyamatos, állandó feladata**. Az adott évszakhoz, az ünnepkörhöz igazodván, a csoport összetételének megfelelően, elsősorban **népi forrásokból keres igazi meséket, verseket és dalokat**. Azzal is megpróbálkozik, hogy történetet találjon ki, meséket verses formába ritmizáljon, vagy már meglévő vershez dallamot komponáljon, esetleg új dalokat írjon. Mindezekben arra törekszik, hogy a zeneiség, a tempó, a ritmus, a dinamika és a hangzás sokféle változásban jelenjen meg, így kelt a gyermekben örömteljes, frissítő indítást arra, hogy megszeresse a szép beszédet és éneket.

* Megjegyzés: Anyanyelvi nevelés

Az a tapasztalat, hogy a gyerekek ezeket a kifejezési lehetőségeket szívesen használják fel szabad játékukban, és gyakran otthon is, szabadon, önkéntesen. Mindezzel sok esetben a logopédiai korrekció is megelőzhető.

*A vers- és a dal örömteli elsajátítását szolgálja az is, hogy a gyerek **sohasem kényszerül arra, hogy egyedül szerepelve kelljen egy verset vagy dalt előadnia.** Mindez csak az óvónő és a csoport védő burkában történik.*

Szép mozgás – a ritmikus játékban és az euritmiában

A ritmikus játék

A kisgyerek saját test- és térérzékelésének elmélyítésében, a ritmusos mozgások átélésében, a mozgásformák harmonizálásában és a mesei jelenetek megelevenítésében jelentős szerepet játszik a mindennapos ritmikus játék.

Ez a tevékenység, amely naponta 15-20 percig tart, a kisgyerek közvetlen utánzóképeségére épül. (Mozgást látva, érzékelve ő is együtt szeretne mozdulni a környezetével.)

Jellemző erre az életkorra, hogy a gyerek **bizalommal követi az óvónő mozdulatát** anélkül, hogy előre tudná milyen célból végzik azt. Mozgásnyelvről is beszélhetünk.

Egy dalt énekelve vezeti az óvónő a gyerekeket arra a helyre, ahol majd együtt tudnak mozogni és táncolni. Az életkorukból adódóan a gyerekek nem körformában, hanem inkább **fürtformában** csoportosulnak az óvónő köré, miközben ő elkezd a játékot. Mondókákat, verseket, dalokat mozgással kísérve, egy történetbe ágyazva játszik el az óvónő, mindig az aktuális ünnephez és évszakhoz kapcsolódva (például: a paraszt kimegy a rétre szántani és aratni, elviszi a lovát a kovácshoz patkolni, megfigyeli a gólyát, fecskéket vagy a méhecskéket, végzi a munkáját, törpékkel találkozik, táncol velük.... stb.).

Fontos, hogy a természet élete és az emberi munka sokféle szempontból jelen meg ebben a mozgásnyelvben, s ezt az élményt a vers és a dal zeneiségével és tartalmával megfelelően egészítse ki.

A napnak ebben a szakaszában lehet helye például: a betlehemezésnek, a mese dramatizálásának vagy a születésnap megünneplésének is.

Az óvónő mindig úgy állítja össze a ritmikus játékot, hogy benne frissítő változásban jelenjenek meg az erőteljes és gyengébb, illetve a nagy és egészen finom mozgások, a vidám és komolyabb hangulatok.

Lehetőleg mindig váltakozva kövessék egymást a gyors és lassúbb mozdulatok. Az óvónő megpróbálja a gyerek testét (és lelkét egyaránt) úgy mozdítani, hogy **utasítást ne kelljen adnia**. Ennek ellenkezője a Waldorf-pedagógia szerint zavarná a gyereket abban az **álmodozó és önfeledt** tudatállapotában, amely erre az **utánzó** gyermeki korszakra jellemző.

Az óvónő egyszerűen mozdul és énekel, úgy mintha ott helyben találná ki, mesélné el az egészet és az óvodások szabadon kapcsolódnak be és követik őt ebben a ritmikus játékban.

Helyet kaphatnak itt a szabályosabb gyerekjátékok is, ugyanúgy mint a körtáncok, de mindent át kell hogy öleljen a tartalmi összefüggés és ennek egy szo-

kásrenden alapuló felépítettsége. Semmi sem történik öncélúan, minden része kell hogy legyen az egésznek, hogy mondanivalójával, tartamával azt szolgálja.

A tartalom mindig változik, természetesen az ünnepkört követően, de legalább két hétig naponta ismétlődik egy-egy ritmikus játék.

Az euritmia

A hétnek mindig ugyanazon a napján euritmia tanár jön az óvodába, és a ritmikus játék idejében elemi euritmiát tart. A gyerekek jól ismerik őt, sokuk már az óvodáskort megelőzően találkozott vele, és nagyon várják.

Az euritmia mozgás-művészet, mely szintén Rudolf Steiner nevéhez fűződik. Körülírható mint látható beszéd, látható zene.

A Waldorf-iskolákban **pedagógiai euritmiát** tanítanak, ezenkívül van még **művészeti euritmia**, ami színpadon jelenik meg, és az orvostudományban használt terápiás lehetőség, a **gyógyeuritmia**.

Az euritmia a hangzókat, hangokat, intervallumokat speciális mozdulatokkal fejezi ki, s így képez szabályos, testi „gestus-nyelvet”.

Míg a ritmikus játékban az óvónő olyan mozdulatokat használ, amely minél inkább a természetes mozdulatokat kívánja utánozni (például az aratást), addig az euritmia inkább azokkal a mozdulatokkal játszik el, amelyek a beszéd-, nyelv- és zene szerkezetével függenek össze.*

Az euritmia, a tánc, a ritmikus játék **szép harmonizált mozgást hívnak elő** a gyerekből. Ezt belső érzésből, a tartalomból, egy felnőtten utánozva hozzák létre. Versre vagy dalra való önálló dramatizálással, tornával, gimnasztikával csak a Waldorf-iskolában találkozunk majd a gyerek.

A Waldorf-óvodapedagógia szerint az óvodáskorú gyerekek elég **természetes mozgást** jelent a benti és kinti játék és a napi „szép mozgás”.

A ritmikus játék és az euritmia mellett a gyerekeknek megfelelő mozgásfejlődésük érdekében a mindennapi benti és kinti játékban egyaránt lehetőségek nyílnak az életkoruknak megfelelő **természetes játékos mozgásokra**: futásra, ugrásra, dobálásra, kúszásra, csúszásra, mászásra, függeszkedésre.

Ezért is célszerű a csoportszobát könnyen mozgatható, többfunkciós bútorokkal, például padokkal is berendezni. Így lehet csúszni, mászni, kúszni az asztalok, székek és padok között, alatt... és csúszni vagy egyensúlyozva járni a padokon...

A teremben kötött labdákat, babszákókat is találhatnak a gyerekek.

Az udvaron is lehetőséget kell teremteni a mászásra, függeszkedésre. Egyensúlyozni lehet egy farönkön is és ezt a célt szolgálják (az udvari játékszerek közül) a gólyalábak is. Mindez fejleszti a gyerekek testi erejét, ügyességét.

*Megjegyzés: Anyanyelvi nevelés

Ahol megfelelőek a körülmények, ott alkalom nyílik az udvari játék idejében, néha azon túl is az óvoda környékén kisebb vagy nagyobb sétákra, kirándulásokra. A séta, a hegymászás, fára mászás, stb. fejleszti a gyerek állóképességét, testi ügyességét és kedvezően hat az egészséges fizikai test kialakítására.

Képkalkotás és formázás

Hetente egyszer a Waldorf-óvodában lehetősége van minden gyereknek arra – általában a szabad játék ideje alatt –, hogy **a rajzolásban, festésben, gyurmázásban és a gyapjúkép készítése** folyamán alkotó- és formáló készségét fejlessze. Így rendszeresen tapasztalhatja meg a különböző minőségeket. A hét minden napjához kötődik egy-egy művészeti tevékenység. (Eltérések lehetségesek.)

Hétfő – rajzolás

Ez a tevékenység segíti a hétvége utáni visszaérkezést az óvodába, és a gyerekek gyakran rajzolják le hétvégi élményeiket. Méhviaszból készült (ezért illatos), élénk, telített színű téglácska alakú kréták a rajzeszközök. A kisebbek kis kosárákban a három alapszínt találják a rajzlap mellett. A nagyobbak már több színt használhatnak, az iskolába készülők pedig már vastagabb ceruza formájú viaszkrétát is kapnak. (Mivel az óvodás keze még nem alkalmas a „három ujjas” ceruzafogásra – ilyen fogás esetén ugyanis a kéz görcsössé válik – ezért kapnak vastagabb téglácska alakú krétákat a kisebb gyerekek.) Így szabadon futnak le a mozgásos impulzusok, az életkornak megfelelő, nagy érzelmi telítettséggel.

Témához nem kötötten, önállóan tevékenykednek a gyerekek, majd amikor befejezik a munkájukat, az elkészült rajzokat odaadják az óvónőnek, aki minden gyerek számára külön mappába gyűjti össze azokat. Az óvodáskor végén majd valamennyit ajándékként hazavihetik a gyerekek.

Az óvónő maga is rajzol időnként a gyerekek előtt: plakátot készít, vagy olyan képet rajzol, melyben a kivágott mozgatható figurákkal egy mesét is el lehet játszani.

A Waldorf-óvodapedagógia a gyerekrajzokat üzenetnek tekinti, amit a gyerekek ad a fejlődéséről. A gyerek rajzaiban nemcsak az figyelhető meg, hogy a képek egyre finomabbak és szebbek, s hogy egyre jobban ábrázolja az őt körülvevő tárgyi világot s a lényeket, hanem a gyerek egész testi és lelki fejlődése tükröződik olyan pontosan, hogy az arra képzett óvónő leolvashatja belőlük a gyerek fejlettségi szintjét, esetleg hiányosságait, speciális szükségleteit.

Kedd – gyapjúkép készítés

Ez a technika átmenetet képez a kézimunkához tartozó gyapjúfeldolgozás, a plasztikus formálás és a kép-alkotás között. Sok színnel megfestett, kártolt gyapjút filclapokra lehet tenni és így képet készíteni, ami a rajzolás és festés tapasztalatait kiegészíti. Rajzoláskor kemény viaszkrétával, kemény lapon dolgozik a gyerek, festésnél vízfestéssel vizes alapon fest, levegős gyapjúból „levegős”, kevésbé kontúros képet tud készíteni.

A gyerekek minden héten lehetőséget kapnak egy ilyen kép készítésére, ami egy rövid „kiállítási” idő után szétszedhető és ugyanabból az anyagból következő alkalommal is lehet képet készíteni.

Havonta egyszer az óvónő szintén készít egy nagyobb képet az ünnep témájával kapcsolatosan, és így a gyerekek láthatják a fejlettebb technikát, amit az óvónő használ: Szépen előkészíti, fésüli a gyapjút, színek szerint rendezi egy kosárba mielőtt elkezdené a munkáját. Ezek után úgy kezdi a képet, hogy először különböző színekkel „befesti” a hátteret, majd egyre több nagyon puha, vékony réteget felhasználva alakulnak ki a tárgyak, lények a képen. Csak egy bizonyos távolságból hasonlít az egész egy „rajzolt” képhez.

Szerda – gyurmázás, plasztikus formálás

A csoportszobában a formázáshoz a Waldorf-óvodások élénk, telített színű, a kéz melegétől megpuhuló méhviasz lapocskákat használnak. (Míg a agyag hőt von el az azzal tevékenykedő kezétől, addig a viasz megpuhulása után maga is átmelegszik, s mintegy hőt sugároz. A kisgyerekkori érzékelés szempontjából ez a különbség nagyon fontos.)

A gyerekek mindent formálhatnak, amit akarnak: gyertyákat díszíthetnek, egész vékony, kevése viasszal; kialakíthatnak egész kis játék-világokat is tárgyakkal, állatokkal, emberi figurákkal. Az elkészített munkákat az évszakasztalhoz, a megfelelő helyre teszik, vagy karácsonykor, mint egy kis betlehemest, ajándékba hazaviszik a szüleiknek.

Az udvaron – főleg a meleg időszakban – a homokkal és vízzel való játék indítja a gyereket „természetes agyagozásra”.

Nagyon fontosnak tartja a Waldorf-óvodapedagógia, hogy a gyerekek meg tapasztalják a föld, víz, hó és egyéb természetes „elemi” dolgok minőségét közvetlenül, kipróbálják az anyag és a saját maguk lehetőségeit.

Télen hóvár építésre, hóember készítésre és hóval való mindenféle játékra kerül sor a kinti szabad játékban.

Csütörtök – a sütés mint formálási tevékenység

A hetenkénti kenyér vagy cipósütés alkalmat ad tésztával dolgozni, azt kiformálni és megsütni. Alapvető formák jönnek létre: kör alakú vagy hosszúkás cipó, „kígyók”, rudak, csigák, fonott kalácsok, koszorúk. Az óvónő az ünnepekhez kapcsolódóan különböző, **egyszerű** formákat alkalmaz a sütésnél. Ezek az évköri változásban ilyenek lehetnek:

- * Szent Mihály időszak: kard vagy sárkány
- * Márton ünnep: perec vagy liba, törpe, manó
- * Advent: karácsonyi sütemény, mézeskalács forma

- * *Szent Miklós: fehér ló*
- * *Farsang: a témához tartozó forma*
- * *Húsvét: kakas*
- * *Mennybemenetel: csillagok*
- * *Pünkösöd: galamb*
- * *Nyári ünnep: rózsák*

Ezek a formák (miután mind nagyon egyszerűek) időnként visszaköszönnek a gyerekek sütemény formáiban, de emellett mindent kipróbálhatnak a gyerekek, és nagyon változatosan élnek is ezzel a formázási lehetőséggel.

Nagyon fontos, hogy az óvónő körültekintően készítse elő a sütést, és olyan szokásrendszert alakítson ki, amely megteremti a feltételeket ahhoz, hogy végig szépen, nyugodtan haladjon a munka: kézmosás után, fehér kötényben, felhúzott ingujjal ülve az asztalnál lehet elkezdni dolgozni, ahol belisztezzük a munkafelületet és az óvónő a gyerek kezébe adja a tésztát...

Péntek – festés

Ugyanúgy mint a sütés, a festés is nagyon körültekintő előkészítést, majd rendrakást igényel. Az óvónő elrendezi a helyet: összeállítja az asztalokat egy bizonyos formára, letakarja viaszosvászonnal és a megszokott sorrend szerint rendezi be a gyerekek munkahelyét: rajztáblákat, szivacsokat, vizes üvegeket, majd festékeket rak az asztalra. A jó minőségű, akvarell papírt a gyerekek vízbe mártják, majd kiterítik a rajztáblákra. Az óvónő énekelve kezdi osztani a nagy széles ecseteket, amelyekkel a gyerekek jó minőségű akvarell színeket helyeznek el, s futtatnak szét a papíron. (A három alapszín kapják meg a gyerekek és ezekből tudják a vizes papíron „kikeverve” előállítani a többi színt.) Fontos, hogy a tevékenység a színből, a színélményből indul ki és kontúrtalan. A hatás: egymásba folyó színhatárok.

Az a rajzolásban is megfigyelhető folyamat, hogy tükröt mutat az elkészült kép a gyerek saját világlélményéről és fejlődéséről, a festésénél is megfigyelhető. A gyerek szabadon dönti el, hogy melyik színnel fest és, hogy mikor van a munkájának vége. Befejezéskor egy festőszekrénybe viszik a rajztáblákat, ahol majd megszáradnak a képek, amelyek szintén a gyerekek mappájába kerülnek. Ahogyan az előkészülésnél is segítettek a gyerekek, ugyanúgy részt vesznek az ecset és a szivacsok kimosásában, a víz cserélésében, – majd amikor az utolsó kis csoport is befejezte a képeit, a rendrakásban és az üvegek kimosásában is.

A festésnek ez a fajta, az életkor sajátosságainak megfelelő megközelítése vezet el a gyereket későbbiekben a valódi ábrázoló tevékenységig az iskolában.

Igazi festményekkel is találkoznak az óvodások. Különböző ünnepekhez tartozó reprodukciókat tesz ki az óvónő a falra és az évszakasztalon képeslap formában változó tartalommal mindig jelen vannak a képek. Születésnap ajándékként az ünnepeket az óvodástársai választanak ki az óvónő gyűjteményéből egy képeslap nagyságú festmény reprodukciót.

Szabad játék

Ahogy már többször szóba került, **a gyerek szabad játéka kiemelt fontosságot élvez a Waldorf-óvodai élet tevékenységi formái között.** A megfelelő tanulási forma ebben az életkorban **nem** az úgynevezett játékos tanulás: hanem a **valódi tapasztalatszerzés, melyre a Waldorf-óvodai élet egésze ad lehetőséget.**

A szabad játék idejében végzett munka jellegű tevékenységek az udvari játék, a kerti munka vagy a séták, kirándulások). A játék mellett a gyerekek rácsodálkoznak a természetre, az évszakoknak megfelelő változásokra.

A Waldorf-óvodai napirendben **minimálisan** kétszer, egy-egy óra szabad játékra van ideje a gyerekeknek. Ezzel biztosított a kisgyerek szükségleteiből fakadó játék igényének kielégítése az óvodában.

Ez alatt az idő alatt látóterükben az óvónő különböző munkákat végez (háztartási, kerti, kézműves tevékenységben). Az óvónő feladata, hogy a munkája körül olyan hangulatot áradjon szét, hogy a gyerekek ebben a meleg, derűt sugárzó légkörben, „mint egy burok alatt” érezzék magukat, s így folytathassák a játékot. Arra is van lehetőség, hogy a gyerek rövidebb időre „segítsen” az óvónőnek. **Nem a munka eredménye, a teljesítmény a fontos, hanem az igazi örömet okozó tevékenység folyamata.** A gyerek rácsodálkozva veszi fel az óvoda „életműhely”-nek is nevezhető mindennapjainak mozzanatait és saját helyét megtalálja a csoport élő, tevékeny közösségében. A szabadon játszó gyerekek rendelkezésére állnak a különböző kuckók, állandó vagy ideiglenesen kiépíthető házacsok és az ezekhez tartozó berendezések, a sarokba támasztott bot-paripák vagy a fogasra akasztott palástok, koronák, kardok ugyanúgy, mint a bábsarok bábui és babái vagy a nagy fa és kő építőelemek, illetve a különböző természetes anyagok, bársonyok, vásznak, szőrmék, selymek.

A játékszerek nagy része alapelszerűen nem részletesen kimunkált, s ezzel is elősegíti a gyerek fantáziájának tevékenységét.

A különböző, természetből származó tárgyak alkalmasak arra, hogy sok mindent jól helyettesítsenek anélkül, hogy rendeltetésükkel ellentétes módon kerülnének felhasználásra.

A gyerek úgy alkalmazza a játékszert és játékbútort, az anyagokat, ahogyan szüksége van azokra: környezetét alakítja, játékvilágát megteremti és annak lakosává válik. Fontos, hogy a felnőtt ezt figyelemmel kísérje és megértéssel kövesse. Az adott helyzetben, megfelelő eszközt vagy ötletet tudjon felajánlani, ha például: a gyerek nem talál be a játék világába, hangulatába, a játék elakad vagy túl erősen leragad a játszó egy monoton, egyoldalú játékformánál.

Az óvónő törekszik arra, hogy a konfliktushelyzeteket megelőző jeleket észrevegye és ilyenkor időben, tapintatosan belépjen a gyerekek játékvilágába mint szereplő, aki továbbsegít, majd kilép újra, mintha ott se lett volna.

A probléma megoldását esetleg egy kérdés felvetésével segíti elő, így a gyerekeket egy általuk megtalált, új folytatási lehetőségre vezeti. A szabad játék ilyen vezetése nem jelenti a tevékenységbe való beavatkozást, és annak irányítását. Azt az érzést kelti a gyerekekben, hogy ők uralják a saját játékukat, egész helyzetüket – és ez így is van.

VII. A WALDORF-ÓVODAPEDAGÓGUS FELADATAI

Waldorf-óvodában felsőfokú, állami diplomával és Waldorf Óvodapedagógiai Szemináriumi végzettséggel rendelkező óvónő vezethet csoportot.

Segítőként dolgozhat mellette még átképzésen lévő óvónő. (A továbbképzés minimálisan három éves, amit kiegészít a legalább egy éves tapasztalt Waldorf-óvónő melletti gyakorlati év.)

A csoportvezető Waldorf-óvónő nagy szabadsággal és teljes körű pedagógiai felelősséggel végzi a munkáját a Waldorf-óvodapedagógiai alapelvek szerint.

Az óvónő feladatai összefoglalva

- 1. A csoportegység benti és kinti berendezéseinek és tárgyainak kiválasztása.*
- 2. Az évi, havi, heti, napi ritmusok folyamatos kidolgozása, a szokásrendszer kiépítése.*
- 3. A csoport egészséges életmódjának kidolgozása és betartása.*
- 4. A különböző tevékenységek megtervezése, előkészítése, levezetése, majd utólagos áttekintése.*
- 5. Az óvodai csoport összeállítása (pedagógiai szempontok szerint).*
- 6. Minden gyerek egyéni fejlődésének megfigyelése és segítése.*
- 7. A szülővel való közösségi kapcsolat kialakítása és ápolása, problémák esetén közös megbeszélés és útkeresés.*
- 8. Együttműködés a többi óvónővel. Gyakorlatvezetés vállalása a továbbképzésen lévő óvónők számára.*
- 9. Aktív részvétel a pedagógiai vezetésben, és a kollégákkal való konferenciákon.*
- 10. Együttműködés az orvossal, az iskolával és egyéb szakemberekkel.*
- 11. Folyamatos önképzés, továbbképzéseken való részvétel, bekapcsolódás a Waldorf-óvodák regionális, országos és nemzetközi együttműködésébe.*

Tervezés és visszatekintés*

A Waldorf-óvoda pedagógusai jelentős időt és munkát szánnak arra, hogy következetesen és állhatatosan megformálják és kidolgozzák a maguk munkájának tervszerű egyéni keretét, figyelembe véve a napok, hetek ritmusát, a legapróbb részmozzanatokot és módszertani lépéseket az egész év folyamataiban.

A Waldorf-óvónő rendszeres **visszatekintést** végez: mérlegeli, végig gondolja, hogy elképzelései milyen formában váltak valóra.

A visszatekintés több szintre vonatkozik: a napra, az adott ünnepszakra, a gyerekek egyéni fejlődésére. Általában az óvónő saját magának naplót vezet a tapasztalatairól, megfigyeléseiről, s a problémás helyzetekről. Ezek a feljegyzések azért fontosak, mert a csoportvezető óvónőtől elvárható, hogy a gyerek fejlődési szintjét, problémáit, lehetőségeit folyamatosan kövesse az óvodaérettség és a iskolaérettség között.

Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés

Már az óvodába való felvételnél a szülők részletes leírást írnak, amelyből a terhesség időszakától kezdve a születésén át az óvodába lépésig nyomon követheti az óvónő a gyerek testi, lelki és szellemi fejlődését, megismerheti a gyerek szokásait, rokon- és ellenszenvét, félelmeit és örömeit. A gyerek megnyilvánulásait a mozgásban, a játékban, a rajzban a kibontakozó személyiség első jelzőjeként fogja fel az óvónő. Az óvónő már ettől az első találkozásuktól, a felvételi beszélgetéstől fogva **élő, belső képet alakít ki a gyerekről**, amely folytonosan változik, soha se lesz kész, állandóan fejleszthető marad. A gyereket úgy tekinti, mint egy feltett kérdést, amit egyre jobban kell értenie ahhoz, hogy tudja őt segíteni a felnövekedésben. Ebből a célból az óvónők maguk elé idézik – lehetőleg minden nap – az esti órákban, elalvás előtt csoportjuk gyerekeit, s ez a mindennapos praxisban igen hasznos gyakorlatnak bizonyul.

Ha alszanak rá egyet, a következő napon előálló helyzetekben feltehetőleg nagyobb intuíciós, improvizatív erővel találnak majd gesztust, szót vagy cselekvést segítségül.

A gyerek mindennapi öltözködésétől, táplálkozási és alvási szokásain át, játékáig úgyszólván minden testi, lelki mozzanat szóba kerül az óvónők és a szülők rendszeres beszélgetéseiben.

*Megjegyzés: Tervezés, visszatekintés – Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés – A konferencia c. alfejezetek tartalmazzák a Waldorf-óvodák ellenőrzési és értékelési alapelveit

A konferencia

A Waldorf-intézményekben a tanárok és óvónők – együtt vagy külön – minden héten rendszeresen tartanak konferenciát.

A konferencia pedagógiai és technikai, adminisztratív részből áll, s mivel a Waldorf-intézményeknek egyszemélyes hierarchikus vezetőjük gyakorlatilag nincs: minden nevelésre, pedagógiára közvetve vagy közvetlenül kiható kérdésben a konferencia vezeti az óvodát, iskolát. Itt születnek azok a döntések, amelyeket az intézmények életében elkerülhetetlenül meg kell hozni.

A konferencia leglényegesebb része azonban nem e fenti technikai vezetés, hanem a pedagógiai erőforrások megnyitása. A pedagógiai részben minden esetben gyermekmegbeszélésre is sor kerül, és ez a legterjedelmesebb, leglényegesebb mozzanat. Itt próbálják a gyakorlatban tudatosan alkalmazni azokat az ismereteket, melyeket a pedagógiai konferencia másik, folytonosan továbbképző részében szereznek a pedagógusok, illetve amelyeket a mindennapi gyakorlatból az önnevelésben kifejlesztett intuitív megismerő erőket is alkalmazva merítenek.

A gyermekmegbeszélésen megint csak a szomatikus orvosi szempontoktól kezdve, a lelki és szellemi állapotrajzon át az alkat és temperamentumbeli beágyazódottságig, a családi helyzetig mindaz szóba kerül, ami egy gyerek szempontjából további fejlődését illetően lényeges lehet. Amikor a konferenciái esetmegbeszélésen a pedagógus bemutatja a gyereket, általában érezhetővé válik a testi és lelki állapotrajz részletező finomságában és plasztikus kivitelezésében, hogy itt többszörösen feldolgozott, elmélyült ismeretről van szó.

*A csoportvezető óvónők közössége, amely egyben az óvoda pedagógiai vezetése, **közösen** érez és **visel felelősséget** az óvoda minden gyereke iránt. Ezért mindig közösen döntenek egy-egy gyerek óvodai felvételéről, ezért folytatnak közös gyermekmegbeszéléseket és közösen keresnek utakat és megoldásokat a gyerek javára. Ezeken a konferenciákon lehetőleg az orvos és az euritmista is részt vesz a többi óvónővel együtt.*

Együttműködés a szülőkkel

A Waldorf-intézményekbe való felvételkor az az alapvető kérdés, hogy a szülők ismerik-e a Waldorf-pedagógiát és az intézmények működését legalább olyan mélységig, hogy világos képiük legyen arról, milyen közegbe, környezetbe hozzák, adják gyerekeiket. Ehhez természetesen programok, cikkek, előadások és a nyitott ünnepek is hozzásegítik őket. Vannak óvodák, ahol a jelentkező gyerekek szülei a

felvételt megelőző évben részt vehetnek előkészítő szülői esteken, esetleg a gyerekekkel közös baba-mama csoporton, közös munkadélutánon, pedagógiai beszélgetéseken. Az óvodai közösség kialakítása és a gyerek fokozatos óvodához szoktatása érdekében az óvónő és a szülők közötti megállapodás szerint a felvett gyerek előzetesen „vendégségbe” járhat leendő csoportjába.

A szülők és az óvoda pedagógusai kölcsönösen egy bizonyos fajta együttműködést kell, hogy felajánljanak egymásnak és elfogadjanak egymástól. Ez az együttműködés természetesen a gyerekre irányul és a gyerek javát keresi. Fogadóórákat, családlátogatásokat tart az óvónő, és a szülői esteken a szülők tovább ismerkednek a Waldorf-pedagógiával, itt maguk is átélhetik a gyakorlati tevékenységekben mindazt, amit gyerekeik csinálnak napközben az óvodában.

A szülők intenzíven részt vesznek az óvoda fenntartásának mindennapi tevékenységében, mind gyakorlati, mind anyagi értelemben. A Waldorf-óvoda szociális szervezeti forma, ahol a gyerekekért történik minden, és a felnőttek együttműködnek azért a célért, hogy eredményesen és zavartalanul folyhasson a pedagógiai munka.

VIII. A WALDORF-ÓVODA MŰKÖDÉSI FELTÉTELEI

A személyi feltételek

A csoportban dolgozó mindkét óvónő rendelkezzen felsőfokú, állami végzettséggel. A csoportvezető óvónőnek szükséges, hogy rendelkezzen a Waldorf-óvodák Nemzetközi Szövetsége által elismert elméleti és gyakorlati képesítéssel is.

*A csoport másik óvónője amennyiben ez utóbbival nem rendelkezik, azt folyamatosan szerezzze meg.**

Az óvoda vezetését Waldorf-óvodapedagógiai és tanügy-igazgatási végzettséggel rendelkező óvónő láthatja csak el.

Az „anyai” gondoskodást, gondozást a Waldorf-óvodában az óvónő tudatosan magára vállalja, mivel ez nevelői tevékenységének, a gyerekekkel való kapcsolatának, meghatározó része.

Ha a csoport munkáját folyamatosan és egy időben két óvónő látja el, nincs szükség egy harmadik személy: dajka, segítő jelenlétére.

A csoport beindításának feltételei

A szülők ismerjék a Waldorf-óvodapedagógia céljait, az óvónő vezetésével a célok helyi megvalósításának legyenek aktív részesei.

A gyerek felvételéről a csoportvezető óvónő (óvónők) döntenek.

Az óvodai munka beosztását, a szülőkkel való közös tevékenység munkarendjét, a szülőkkel egyeztetve, a módszertani követelményeknek megfelelően, a csoportvezető óvónő határozza meg.

Az induló Waldorf-óvodai csoport bekapcsolódik a regionális, országos és nemzetközi szinteken folyó közös pedagógiai munkába, mely szakmai támogatója és egyben kontrollja.

A csoport folyamatos működésének feltételei

A pedagógiai és szellemi munkáért a csoportvezető óvónő felelős. A szülők a munka eredményességét együttműködésükkel és támogatásukkal segítik. Az évkör ünnepeit közösen készítik elő. A szülők részt vesznek a csoportszoba berendezésében, a játékkészítésben, a tárgyi feltételek gazdagításában.

* Megjegyzés: További részleteket lásd a 4. számú melléklet 2. pontjában

A csoport életéhez szükséges berendezések, felszerelések, speciális anyagok beszerzéséről a rendelkezésre álló költségvetési keretösszeg erejéig a csoportvezető óvónő gondoskodik. Fokozatosan kialakítja a Waldorf-pedagógia ajánlásainak megfelelő környezetet (kert, udvar, konyha) és az igényelt étkezési rendet.

A tárgyi feltételek

A Waldorf-óvoda teljes egészében és minden részletében az óvodáskorú gyerekek sajátos életformáját, egészséges fejlődését szolgálja.

A tárgyi feltételek területén a Waldorf-óvodapedagógia szükségesnek tartja a rendkívül tudatos választást. A pedagógiai szempontot mindig elsődlegesnek tekintve, a legegyszerűbb környezet (tér, tárgyak, bútorok) is alkalmas lehet a Waldorf-óvoda megvalósítására.*

Feltételek

Az épület árasszon minél családiasabb, otthonosabb érzést; célszerű, ha a csoportszoba, az előtér, a vizes blokk, az öltöző, a konyha és a kamra egy családi házhoz hasonló egységet képeznek, főbejárattal és teraszajtóval a kertbe, akkor is, ha többcsoportos az óvoda.

Az udvar és a kert legyen elég nagy ahhoz, hogy szülőkkel együtt is elférjen a csoport, a homokozó, a virágágyások és a konyhakert mellett legyenek fák, bokrok, virágok, minél jobban hasonlítson az egész egy „tündéerkert”-hez. Legyen lehetőség elbújni, mászni, futni, házikót építeni, játékokat (köteleket, gólyalábakat) és kerti szerszámokat tárolni. Jó ha van kerti csap is.

A csoportegység térbeli felosztása olyan legyen, hogy minden háztartási, kézműves és egyéb tevékenységnek egyértelmű és megfelelő hely jusson:

- * konyhai rész tűzhellyel (esetleg kemencével) és mosogatóval
- * satupad szerszámokkal, hely a barkácsoláshoz
- * sarok, ahol a kézimunkák kellékei vannak
- * elég hely, ahol az egész csoport összejöhet mesélésre, ünneplésre
- * megfelelő nagyságú hely a körtáncnak, mozgásos játéknak
- * játszósarok (babaház, bolt, babakonyha)
- * fürdőszoba, öltözők.

* Megjegyzés: A Waldorf-pedagógiai munkát segítő eszközök jegyzékét lásd az 5. mellékletben

A berendezés a következőknek feleljen meg:

A **bútorok** (tömör fából) legyenek szépen megmunkálva, harmonikus szép formákkal; több funkciónak is meg tudjanak felelni, változtathatóak, átrendezhetőek legyenek, (asztalok, székek, padok, polcok, szekrények, játszó bútorok: úgynevezett állványok, paravánok, térelválasztó funkcióval).

A **textíliák** legyenek természetes anyagokból (gyapjú, len, vászon, pamut, bársony, selyem).

A **naponta használandó alapanyagok** legyenek a gyerek számára jól láthatóak (például: színes gyapjú kosárban, müzli üvegben, stb.), csak a nagyon „értékes”, ritkán használandó dolgok kerüljenek a szekrénybe.

A **játékszerek, játékeszközök** (melyek többé-kevésbé kimunkáltak) legyenek természetes anyagokból:

- * állandóan vagy ideiglenesen felépíthető házacsok és berendezéseik
- * többféle méretű és színű kendők, leplek, kötelek, zsinórok
- * fából készített játékok, hajók, autók, figurák, állatok; gyökerek, ágak, rönkök, varrott babák, bábuk
- * kötött állatok, bot nyelű lovagolható paripák, lókantárok
- * fejdíszek, koronák, palástok
- * kosárnyi kagyló, fenyőtoboz, kövek, kavicsok, magok, gyökerek, fakérges...
- * nagy, puha bárányszőnyegek, színes rongyszőnyegek.

A játékszerek felsorolása csak a lehetőségek egy részét mutatja; sok minden függ az adott helyzettől, a csoport összetételétől, ezért főleg pedagógiai szempontok vezérik az óvónőt a játékszerek kiválasztásában.

IX. ÖSSZEFOGLALÁS

A Waldorf-óvoda célkitűzései

- 1. A Waldorf-óvodapedagógia tiszteli a gyerek emberi méltóságát és feladatának tartja, hogy előkészítse egészséges életvitelét.*
- 2. Nem szabályokat és tilalmakat akar megvalósítani, hanem a gyerek és a felnőttek művészi erővel áthatott együttélését.*
- 3. Mindez akkor valósítható meg, ha a nevelő nyitott, járatos az embertani ismeretekben – elméletben és gyakorlatban egyaránt –, képes az egyedi, az általánostól eltérő különös megfigyelésre, nincsenek előítéletei s így felfogja a gyerekből érkező, szükségleteiből fakadó felszólításokat.*
- 4. Pedagógiai fejlesztő munkájának alapelvénél kívánja tenni az utánzást, amely az óvónők szeretetteljes mintaképpül szolgáló tevékenységét követi. El akarja érni, hogy az óvónő ne direkt utasításokkal vezessen, hanem figyelmes, gondozó vezetést gyakoroljon, ami a gyermeki személyiség még hiányzó belső vezéreltségét helyettesíti.*
- 5. Segíteni kívánja, hogy a gyerek a benne működő természetes erőket szabadon tudja fejleszteni: érzékelésben, utánzásban, játékban és egyéb tevékenységekben.*
- 6. A játékokhoz szükséges eszközök egyszerű kiképzésével növeli a gyerek fantáziáját és az alakító tevékenységek belső aktivitását.*
- 7. A nap szervezésével (napirend) lehetőséget akar adni arra, hogy a gyerek érzékeit és cselekvési lehetőségeit kihasználva, jó szokásokra tegyen szert – az akarat nevelésével, erősítésével s nem megtörésével.*
- 8. Lehetővé akarja tenni, hogy a gyerekek az értelmes és áttekinthető tevékenységeket átélhessék és utánozhassák, el akarja érni, hogy így kerüljön a felszínre az átélés és cselekvés összefüggésében az értelmi képesség és felfogó erő.*
- 9. El akarja érni, hogy a gyerek a nevelőt tekintse példaképpül, erkölcsi minőséget juttasson átélésbe és a tevékenykedésekbe; így kerüljön kapcsolatba az erkölcsiséggel anélkül, hogy az mint szabály vagy külső előírás nyomasztóan hasson s ugyanakkor hatástalan maradjon.*
- 10. Célja, hogy a gyerek a többi gyerekkel együttműködve szabad játék során megtanulja egyénileg továbbfejleszteni azokat a képességeit (intelligencia, fantázia, átélés, kezűgyesség, szociális magatartás), melyeket elsajátított.*

11. *Fel akarja ébreszteni a gyerek lassan tudatossá váló érzékenységét szociális környezetén (a csoporton, a családon) belüli felelőssége iránt, és el akarja érni, hogy megtanuljon az előforduló feszültségeken felülkerekedni.*
12. *Meg akarja valósítani, hogy a gyerek az éves ünnepkört ritmikus ismétlődésben énekelve, játszva élje át, ünnepeljen a nevelőkkel és a szülőkkel. (Az örömteli tevékenységben a fogalmak, az értékek megelevenednek és megbecsültté válnak; így lesznek életük alakításának egészséges elemeivé.)*
13. *El akarja érni, hogy a gyerekek a mesélések és előadó játékok (például mesejátékok) során tiszta és érzékletes nyelvet sajátítsanak el, azt helyesen kapcsolják össze kifejező mozgásokkal, taglejtésekkel. Ennek átélésében fejlődik az a differenciált kifejezőképesség, ami az iskolai tanulási készség alapja.*
14. *A gyerek élményvilágát, formálóerejét a művészeti – ábrázoló – tevékenykedés által (egyszerű festés, formázás, éneklés, euritmia, tánc) felszínre kívánja hozni.*
15. *Az óvoda figyelembe kívánja venni: a gyerek érettségi szintjét, mind az óvodai felvételtől, mind az iskolakezdés időpontjának meghatározásánál. A Waldorf-pedagógia az iskolaérettség kritériumait nem célkitűzésnek tartja, nem alkalmaz külön iskolára felkészítő foglalkozásokat. Úgy tekinti, hogy az életkori sajátosságoknak nem megfelelő a túl korai fejlesztés. **Az idő előtti absztrakt, verbális és intellektuális tanítás elvonja a személyiség önfejlesztő erőit azoktól az adott életkorban legfontosabb feladatoktól, melyek a testi, lelki egészséget szolgálják.***
16. *A testi, lelki és szellemi erő sokoldalú fejlődésében-fejlesztésében is minden elhamarkodottság nélkül, egyéni érettsége és szükségletei szerint akarja a gyereket vezetni.*
17. *A Waldorf-pedagógia hozzá akarja segíteni a gyereket nyitottság elsajátításához, a különbözőség elfogadásához, a természet értő szemléletéhez, s utat akar nyitni – most még csak mesei, érzékletes szinten – a majdan globális szemléletmód előtt.*
18. *A Waldorf-pedagógiai nevelés nagy hangsúlyt kíván helyezni a helyi hagyományok, a kulturális örökség megismerésére, ápolására is. Így lesz a Waldorf-óvoda mindenütt hasonló és mégis mindig más.*
19. *A Waldorf-Óvodapedagógiai Program szakszerűtlen felhasználását – a megfelelő felkészülés hiányának következtében – a nemzetközi és a hazai Waldorf-óvodák közössége szeretné kivédeni. A „Waldorf” nevet csak ott használhatják, ahol megfelelő képzettségű pedagógusok és a Waldorf-pedagógiát igénylő szülők vannak.*

IRODALOMJEGYZÉK

- Carlgren, Frans; Klingborg, Arne: Szabadságra nevelés.
Waldorf Könyvek II., Budapest, 1995.*
- Czirják Tiinde: Szakdolgozat – Waldorf Óvodapedagógiai Szeminárium keretében.
Solymár, 1995. Kézirat.*
- Goebel, Wolfgang; Glöckler Michaela: A nagy gyermek-kalauz.
Futura Könyvek, Pilisszentkereszt, 2011.*
- Grunelius, M. Elisabeth: Erziehung im frühen Kindesalter.
Novalis Verlag, Schaffhausen, 1980.*
- Haller, Ingeborg: Das spielende Kind.
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1991.*
- Leber, Stefan: Die Menschenkunde der Waldorfpädagogik.
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1993.*
- Lievegoed, B. C. J.: Entwicklungsphasen des Kindes.
Mellinger Verlag, Stuttgart, 1979.*
- Köhler, Henning: Félénk, szomorú és nyugtalan gyerekekről
Szépnap Könyvek, Szeged, 2009.*
- Plattner, Elisabeth: A nevelés mindennapi művészete.
Futura Könyvek, Budapest, 1995.*
- Schad, Wolfgang: Erziehung ist Kunst.
Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1994.*
- Steiner, Rudolf: A gyerek nevelése szellemtudományi szempontból.
Jáspis Kiadó, Budapest, 1993.*
- Steiner, Rudolf: A szabadság filozófiája.
Édesvíz Kiadó, Győr, 1990.*
- Steiner, Rudolf: A szociális élet kérdései.
Mandátum Kiadó, Budapest, 1990.*
- Vekerdy Tamás: Waldorf-óvodák, Waldorf-iskolák az NSZK-ban.
Kritika, 1989. 4. sz.*
- Vekerdy Tamás: A Waldorf-óvoda Solymáron I.
Óvodai Nevelés, 1989. 11. sz.*
- Vekerdy Tamás: A Waldorf-óvoda Solymáron II.
Óvodai Nevelés, 1989. 12. sz.*
- Vekerdy Tamás: A Waldorf-óvoda programjáról
Házilag sokszorosítva, 1994.*
- Óvodai nevelés országos alapprogramja 137/1996 és 227/2009
számú Kormányrendeletek.*

1. számú melléklet

MI A WALDORF-ÓVODA?

(Alapelvek és kritériumok a név-használat és minőség gondozás irányában)

1. A Waldorf-óvodapedagógus munkájának alapja Rudolf Steiner antropológiája, „Általános embertanának” ismerete – különös tekintettel a kisgyerekkor sajátosságaira. A pedagógus törekedjen ezek folyamatos elmélyítésére, gyakorlati megélésére és alkalmazására, vegyen részt továbbképzéseken.
2. A pedagógiai munka a Waldorf-Óvodapedagógiai Program (1997) és az arra épülő, Waldorf-pedagógiai szakértők által elfogadott/szakértett Helyi Program szerint folyik.
3. A Waldorf-óvodai csoport délelőtti életét két szakképzett óvodapedagógus együttes munkája kíséri. A csoportvezető óvónőnek legyen felsőfokú óvodapedagógusi végzettsége, valamint a Nemzetközi Szövetség a „Waldorf Steiner Kisgyermekkorai Nevelésért” és a Magyar Waldorf Szövetség által elismert Magyar Waldorf Óvodapedagógus Képzés tanúsítványa. A csoport másik óvónőjének legyen állami képesítése, a Waldorf-óvónői képesítést pedig alkalmazásától számított 5 éven belül szerezzze meg. Az óvoda délutáni működésének személyi és szakmai feltételeit, a 4-es számú melléklet ajánlásait szem előtt tartva a Helyi Programban meghatározott pedagógiai szempontok szerint, a pedagógusok a fenntartókkal egyeztetve alakítják ki.
4. Az óvoda pedagógiai vezetését az együtt dolgozó óvónők közössége, az Óvónői Konferencia látja el. A feladatokat megosztja. Az Óvónői Konferencia felel a nevelés minőségének fejlődéséért, az óvodavezető ellátja az óvoda vezetését. A Fenntartóval együtt felel a működés törvényességéért.
5. „Minden nevelés önnevelés” mondja Rudolf Steiner. A Waldorf-óvónő folyamatosan fejleszti önmagát, egyénileg és a konferencia munkán belül is. Együttműködik más Waldorf-intézményekkel regionális, országos és nemzetközi szinten.
6. Minőség gondozás területén a Waldorf-óvodák követik a Magyar Waldorf Óvodák közös ajánlását, melyet a Magyar Waldorf Szövetség elismer. Ezzel összehangolva kidolgozzák saját önellenőrzési rendszerüket.
7. A működtetésben törekednek a tudatosságra, átláthatóságra. A szülőkkel folyamatos kapcsolatot ápolnak, nyitottak és együttműködnek velük a gyerekek érdekében, átláthatóságra törekcszenek.
8. Igyekeznek a nyilvánosságban dolgozni, a Waldorf-pedagógia értékeit megosztani, és a kulturális életben tevékenykedni.

Nevelési alapelvek

- * *A gyerekek között a legfontosabb az óvónő belső magatartása, hitelessége.*
- * *Mivel a gyerek nem tud nem utánozni, az óvodapedagógusnak jó mintát kell adnia, a gyerekek között tudatosan kell jelen lennie.*
- * *Az óvónő törekedjen megismerni a gyerek fejlődésének szakaszait.*
- * *Tisztelje a gyerek egyéniségét.*
- * *Készítse elő a megfelelő környezetet, melyben a gyerek bizalommal ismerheti meg a világot, annak erkölcsi oldalát.*
- * *Fordítson figyelmet a mozdulatok helyes használatára a ritmikus játékokban.*
- * *Segítse a gyerek kreativitását.*
- * *A Waldorf-óvoda vegyes csoportokkal működik.*
- * *A nap, a hét, a hónap és az év ritmusai egymásra épülnek, áthatják egymást, a hétköznapi történések időnként ünnepekké emelkednek a Waldorf-óvodában.*
- * *A Waldorf-óvoda fontosnak tartja a szabad játékot, ezzel segítve a szociális kapcsolatok kiépítését.*
- * *A Waldorf-óvoda egyszerű, természetes játékokat használ, melyek segítik a képzelőerő kibontakozását.*
- * *A természettel való kapcsolatot ápolja a Waldorf-óvoda, elősegítve ezzel a gyermekben a világra való rácsodálkozást és hálaérzetet.*
- * *Az úton járás a fontos, nem a megérkezés, ezért a Waldorf-óvoda nem az eredményért dolgozik.*
- * *A Waldorf-óvodában fontos az anyanyelvi nevelés, mint minden egyéb területen ebben is az utánzás a kulcs, nem javítgatják a gyerekeket, csak jó mintát adnak.*
- * *A kisgyerek számára a valódi tapasztalatok és kapcsolatok a fontosak, ezeket nem a média által kaphatja meg, szüksége van az emberre, mint hídra a világ felé.*

2. számú melléklet

A DÉLUTÁNOSSÁG

A Waldorf-pedagógia a kisgyerek igényeihez igazodva ideálisnak tartja, hogy a délelőtti óvodai tartózkodás után a gyerek visszatérhessen személyes élete színterére, a jól megszokott családi otthonba. A közösségben kapott ingerek feldolgozásához a zavartalan feltételek elsődlegesen itt teremthetők meg, hiszen a kisgyereknek maga a közösségben való lét is tanulandó feladat, állandó figyelmet, alkalmazkodást kíván tőle. **Amennyiben az otthoni pihenés nem lehetséges, a gyermek délutáni elhelyezését az óvoda magára vállalhatja.**

A délutánra való felvétel nem lehet automatikus, minden esetben **egyéni**, az egyes gyerekekre és családra vonatkozó **döntést igényel**.

Az óvónők és szülők személyes beszélgetésen vesznek részt. Az óvónők részéről fontos az alapos pedagógiai tájékoztatás a Waldorf-pedagógia általános, embertani szempontjairól, a délután rendjéről; valamint a szóban forgó gyerek személyes fejlődéséről, óvodai jelenlétéről. A szülők részéről pedig szükséges a helyzetük kellő feltárása, csak ezután következhet a közös mérlegelés. A döntést természetesen a szülőknek kell meghozniuk!

A tudatos, körültekintő döntés meghozása után a gyerek is könnyebben elfogadja a hosszabb óvodai tartózkodást.

A délutánosság felvállalásáról a pedagógusok, szülők és fenntartók közösen döntenek együttesen megteremtve annak pedagógiai, személyi, gazdasági és jogi feltételeit.

Pedagógiai feltételek

A délutáni pihenő rendjének megfelelő módon **illeszkednie kell a délelőtti óvodai élethez**, annak természetes folytatásaként benne is meg kell valósulniuk a Waldorf-pedagógia nevelési elveinek. A pihenő időszak alapvetően eltérő jellegét figyelembe véve, kellő szakmaisággal és alapossággal kell kidolgozni tevékenységeinek egymásutánját.

A **délután fő feladata** a gyermeket a délelőtti folyamán ért élmények feldolgozására, a pihenésre, lehetőleg elalvására szolgáló **nyugodt környezet megteremtése**. Ezért fontos, hogy az aktívabb délelőtti lezárása után a tevékenységek állandó ritmusban kövessék egymást. A fogmosás, a hálólhelyek elrendezése, a vetkő-

zés-öltözés mind nyugalomban, ismert rendben vezetik a gyereket az „álmok-kuckója” felé.

A kisgyerek fokozott biztonságérzete igényli, hogy fizikailag is mintegy „**burkot**” képezzünk köré. Amennyiben külön alvó-helyiség kialakítására nincs lehetőség, a csoportszobában rendezhetünk be a gyerekeknek kis hálólhelyeket. Paravánokkal, függönyökkel, a rendelkezésünkre álló bútorokkal különíthetünk el kuckókat, testvéreknek, esetleg barátoknak közösen is.

Az álomba merülés lehetőségét minden eszközzel segíteni kell! Az óvónő melegséget árasztó mozdulatai, hanghordozása teremti meg a kívánt álomszerű hangulatot. Az óvónő tisztában van a fáradt, aludni készülő gyerek kiszolgáltatottságával, a helyzet intimitásával, így a lehető legnagyobb finomsággal, körültekintéssel és biztos határozottsággal végzi dolgát.

Az előkészületeket még rövid, halk beszélgetés zárhatja, az eltelt nap végig gondolása, előretekintés a szülők érkezéséig, majd végül ima és ének vezethet át a teljes csend és testi-lelki nyugalom állapotába. A pihenés ideje alatt az óvónő halk dúdolásával, jelenlétével veszi körül a gyerekeket. Előkerülhet a varrodoboz, javításra váró ruhácskák, hímzés...

A délután jellege a délelőtti folyamán történt **élmények feldolgozását hivatott segíteni**, így ébredés után sem kíván „új élményeket” adni a gyerekeknek. A nagyobbak, akik nem igénylik már a délutáni alvást, egy hosszabb nyugodt fekvés és a kicsik elalvása után képeskönyvet nézegethetnek, elővehetik körmöcskéjüket vagy segíthetnek az óvónőnek az uzsonna elkészítésében.

A délutánt uzsonna és a nap közös befejezése, a búcsúzás zárja.

A személyi feltételek

Ahhoz, hogy a Waldorf-pedagógia nevelési elvei a délután folyamán is megvalósulhassanak, képzett Waldorf-óvónő jelenléte szükséges.

Alkalmazása elegendő félállású vagy hat órás munkakörben. Amennyiben a Waldorf-Óvodapedagógiai Programban előírt, megfelelő képesítéssel nem rendelkezik, azt öt éven belül szerezzze meg!

A délutános óvónő **a Konferencia teljes jogú tagjaként** vesz részt annak munkájában, az óvodai élet alakításában. Egyedül csak így biztosított, hogy a délután, a délelőtti folyó munkát kiegészítve és erősítve valóban a gyerek fejlődését szolgálja, és ne csak kényszernek való megfelelés legyen.

Jogi és gazdasági feltételek

Az óvoda Alapító Okirata alapján biztosítja a törvényi feltételeket.

*A délutánosság megteremtéséhez és működtetéséhez szükséges **gazdasági háttér megteremtése az egész óvodai közösség feladata kell legyen.** Egyfelől csak így válnak viselhetővé a többlet terhek, másfelől a közösség egészséges szociális élete is ezt kívánja.*

A délutáni ritmus egy példája

12.30 – 13.00 Ebéd

13.00 – 13.30 Mosdó, fogmosás

13.30 – 15.00 Csendes pihenő, alvás

15.00 – 15.30 Uzsonna

15.30 – 16.15 Rendrakás, búcsúzás

3. számú melléklet

GYERMEKVÉDELEM A WALDORF-ÓVODÁBAN

A Waldorf-óvoda a gyermekvédelmi tevékenységét a „Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról” 1993. LXXIX. Törvény a közoktatásról” és ennek 2003. évi módosítása, valamint a végrehajtásához kapcsolódó jogszabályokkal összhangban határozza meg.

Gyermekvédelmi tevékenységeink célja, hogy a gyereket fejlődési útján segítsük, ezáltal testileg egészséges, lelkileg szabad, szellemileg kreatív emberré válhasson. Képes legyen arra, hogy saját akaratát, érzelmeit és gondolkodását önálló és felelős életvitelre fordítsa. (WOP)

A Waldorf-Óvodapedagógiai Program teljes egészét áthatja a **gyerek iránt érzett tisztelet**.

Az óvónő a gyereket, mint szellemi individualitást tekinti. Életkori és egyéni igényeit és szükségleteit felismerve szervezi az óvoda életét.

Szem előtt tartja a **gyerek alapvető jogait** a testi egészségre, érzelmi biztonságra és szellemi szabadságra.

Minden gyerek felé szeretettel, **pozitív attitűddel fordul**, hátrányos megkülönböztetés senkit nem érhet. Minden gyerek az óvodai csoport egyenrangú tagja, számára az egyenlő hozzáférés biztosított.

A Waldorf-pedagógia **befogadó pedagógia**. A Waldorf-Óvodapedagógiai Program szerint felépülő óvodai élet jó háttérrel teremt a Sajátos Nevelési Igényű gyerekek integrált nevelésére. A feladatot felvállaló intézmények Alapító okirataikban rögzítik szándékukat és biztosítják a szükséges tárgyi és személyi feltételeket.

Az óvónő a szülővel a gyerek érdekében jó viszonyt alakít ki és velük folyamatosan együttműködik. A szülők segítségére van nevelési problémáik megelőzésében és megoldásában.

A Waldorf-pedagógia alapelvei biztosítják az **esélyegyenlőség** megvalósulását. Különbözőség és beilleszkedési nehézségek esetén az óvónő a gyerekre külön figyelmet fordít, fejlődése érdekében egyénre szabott pedagógiai eszközökkel él.

A személyes adatokat gondosan kezeli, csak meghatározott pedagógiai célból, megfelelő körülményekkel, a szülőket tájékoztatva használja fel azokat.

Mindezek formájáról és tartalmáról a Waldorf-Óvodapedagógiai Program megfelelő fejezetei rendelkeznek, úgymint:

- II. fejezet: A Waldorf-pedagógia emberképe*
- III. fejezet: A kisgyerek*
- VII. fejezet: A Waldorf-óvodapedagógus feladatai*
 - Gyermekmegfigyelés, gyermekmegbeszélés*
 - Együttműködés a szülőkkel.*

Indokolt esetben a gyerek érdekében az óvoda kapcsolatot vesz fel a helyileg illetékes családsegítő és gyermekvédelmi szervezettel, a megfelelő szakemberekkel, fejlesztőpedagógusokkal.

4. számú melléklet

WALDORF-ÓVODÁK SZERVEZETE, MŰKÖDÉSE

1) Óvodai nyitva tartás

a) Napi legfeljebb 8 órás nyitva tartással működő óvoda

A magyarországi Waldorf-óvodák többsége napi legfeljebb 8 órás nyitva tartással működik. A Waldorf-pedagógia a kisgyermek igényeihez igazodva ideálisnak tartja, hogy a délelőtti óvodai tartózkodás után a gyermek visszatérhessen személyes élete színterére, a jól megszokott családi otthonba.

b) Napi 8 órás vagy azt meghaladó nyitva tartással működő óvoda

Waldorf-óvodák működnek, működhetnek napi 8 órás vagy azt meghaladó nyitva tartás mellett is, mert amennyiben az otthoni pihenés nem lehetséges, a gyerek délutáni elhelyezését az óvoda magára vállalhatja.

Az óvodák a pedagógiai program szerinti szünetek ideje alatt zárva tartanak. A szünetek munkanapjai az óvodapedagógusok számára nevelés nélküli munkanapok: a szünetekben látják el nevelésen felüli egyéb munkaköri feladataikat, illetve veszik igénybe rendes szabadságukat.

2) Kötelező alkalmazotti létszám, munkakörök, a munkakörök betöltéséhez szükséges szakképzettségek

Finanszírozott kötelező munkakörök gyerekcsoportonként

Délelőttönként, egyidejűleg két fő óvodapedagógus:

- * mindketten rendelkeznek óvodapedagógus szakképzettséggel, és
- * egyikük rendelkezik a Waldorf-óvodák Nemzetközi Szövetsége által elismert Waldorf-óvodapedagógiai elméleti és gyakorlati képesítéssel,
- * a Waldorf-óvodapedagógiai képesítéssel nem rendelkező óvodapedagógus vállalja a képesítés megkezdését az alkalmazásától számított 5 éven belül.

Délutáni ellátást nyújtó óvoda esetén a törvényi előírások figyelembe vételével, a gyermeklétszám függvényében az Óvónői Kollégium és a Fenntartó együtt határoznak az délutáni időszakra alkalmazandó pedagógusok létszámáról és képzettségéről.

Az **intézményvezetői megbízás feltétele**, hogy az óvodapedagógus rendelkezzen intézményvezetői szakképzettséggel és Waldorf-óvodapedagógiai képesítéssel. Az óvodák a vezetői megbízás során pályázati eljárást is alkalmazhatnak.

Az intézményvezetői munkakörre előírt kötelező óra-kedvezményel a Waldorf-óvodák nem élnek, az ebből adódó bérmegtakarítás kiegyenlíti a dajka munkakör helyett elvárt óvodapedagógus bérezéséből adódó többlet munkabért.

a) Óvodapedagógusok

A Waldorf-pedagógia alapvetően fontosnak tekinti, hogy a nevelő munka mellett a gyerekek maguktól a pedagógusoktól kapják meg a gondoskodás minden formáját. Az „anyai” gondoskodást, gondozást a Waldorf-óvodában az óvodapedagógus tudatosan magára vállalja, ez meghatározó része nevelői tevékenységének, a gyerekekkel való kapcsolatának. A csoport munkáját folyamatosan és egy időben két óvodapedagógus látja el. Az óvodában elkülönült dajka munkakör nincs, a dajkai feladatokat a pedagógusok egymás között megosztva végzik.

Méltánylást érdemlő egyedi helyzetben a Magyar Waldorf Szövetség külön engedélyével működhet az óvoda egy Waldorf-óvodapedagógus és egy segítő (dajka), önkormányzati óvoda esetében a két óvodapedagógus mellett egy dajka alkalmazásával.

Az alapvető pedagógiai törekvés azonban gyermekcsoportonként két óvodapedagógus foglalkoztatása a „**Finanszírozott kötelező munkakörök gyerekcsoportonként**” cím alatt meghatározott követelmények szerint.

b) Egyéb munkakörök, technikai létszám

A Waldorf-óvodák általában egy csoporttal működnek, fenntartóik többségükben a szülői közösség által működtetett civil szervezetek. Az óvoda működésével felmerülő nem pedagógiai feladatok egy részét (pl. gondnoki, karbantartói, gazdasági-adminisztrációs-ügyintézési tevékenység) a fenntartó látja el a szülői közösség aktív személyes közreműködésével.

A nem pedagógiai feladatok ellátása az óvodában történhet

- * a fenntartói tevékenység keretében,
- * külön technikai létszám biztosításával vagy
- * önkéntes szülői közreműködéssel.

Az óvodák és fenntartóik saját helyi lehetőségeikhez mérten döntenek el és szabályozzák, hogy milyen módon gondoskodnak az egyéb, nem pedagógus munkakörök ellátásáról.

c) Egyéb rendelkezések

- * Ha a Waldorf-óvodában foglalkoztatott óvodapedagógus szakképzettsége a fenti előírásoknak nem felel meg, az Waldorf-Óvodapedagógiai Program jóváhagyásától számított öt év után csak akkor foglalkoztatható tovább pedagó-

gus-munkakörben, ha tanulmányait az előírt szakképzettséget nyújtó képzésben megkezdte.

- * Új alapítású Waldorf-óvodák az első három évben a Magyar Waldorf Szövetséggel egyeztetve mentességet kaphatnak a 2. pontban meghatározott követelmények alól.

3. Az óvodapedagógus munkakör sajátosságai

Kötelező óraszám

Az óvodapedagógusok kötelező óraszám

félnapos óvodában: heti 32 óra,

egész napos óvodában: heti 32 óra.

A napi teljes munkaidőből fennmaradó részt a pedagógusok napi esetmegbeszéléssel és a következő nevelési napra történő előkészületekkel töltik.

Munkaköri feladatok

Az óvodapedagógusok munkakörükbe tartozóan ellátják:

- * a dajka munkakörbe tartozó teendőket nyitva tartási időben,
- * a nevelési program szerinti esti programok, hétvégi ünnepek, az óvoda mindennapi életével kapcsolatos, nyitva tartási időn túli tevékenységeket, ideértve: az óvodai foglalkozásokhoz szükséges eszközök, alapanyagok, élelem, tisztítószerek stb. beszerzését, az évszakasztal, játékok, bábok, óvodai díszek készítését és ezek alapanyagainak beszerzését (vásárlás, gyűjtés), illetve mindezek időszakos megújítását, az óvoda díszítését,
- * rendszeres a szülői és pedagógiai estek előkészítését és megtartását,
- * az egyes szülőkkel folytatott megbeszéléseket szükség szerinti családlátogatásokat,
- * a rendszeres óvodapedagógiai megbeszéléseket, konferenciákat óvodán, régióban, országon belül.

Az óvodapedagógusok a feladatokat egymás között megosztva, illetve együttesen végzik. Általában az egyik óvodapedagógus vállalja az intézményvezetői munkakör betöltését. A munkaköri többletfeladatokat a pedagógusok a nevelési időszakban munkaidejükön felül, illetve az óvodai szünetek nevelés nélküli munkanapjaira ütemezetten végzik, a túlmunka elszámolása az óvodai szünetekkel biztosított. Az óvodák helyi körülményeik alapján belső szabályzatukban határozzák meg a pedagógusok kötelező óraszámát, az általános előírásoktól eltérő kötött és kötetlen munkaidőt.

4. Gyermekétkeztetés

A Waldorf-óvodában a pedagógiai elvekkel összhangban hangsúlyos, hogy az ételleket a pedagógusok és a gyerekek közösen készítik el, és az így elkészült ételleket fogyasztja mindenki a közös étkezésen. Az ételek ennek megfelelően egyszerűen elkészíthető, hús- és tojásmentes, gabona alapú egytálételek. A családi, közös főzéshez ezért megfelelő és elegendő, ha az óvoda rendelkezik melegítőkonyhával és a szárazélelmiszerek tárolására alkalmas kamrával vagy kamraszekrényvel. A nemzetközi Waldorf-óvodai gyakorlatnak megfelelően kifejezetten ajánlott, hogy lehetőség szerint a konyha és a foglalkoztató egy légtérben, egymással közvetlen fizikai kapcsolatban legyen kialakítva, elősegítve ezzel is a gyermekcsoport szabad térbeli kapcsolódását a főzési tevékenységekhez.

5. Az óvodai jogviszony sajátosságai

A szülők, gyerekek beíratásával a Waldorf-pedagógiát tudatosan választják. Ezáltal sajátosan megjelenik a civil szektorbeli intézményfenntartói tevékenységben való részvétel követelménye (közhasznú cél támogatása adománnyal és személyes közreműködéssel). Az óvoda működtetése és fenntarthatósága érdekében szoros együttműködés és támogatás alakul ki a szülői közösség és az intézmény között, amelytől jogi szempontból elhatárolódik az óvodai nevelés: a gyermek és óvoda köznevelési jogviszonya közvetlenül nem kapcsolható össze a fenntartó tevékenységével és támogatásával.

6. Önigazgatás, szervezet

A Waldorf-óvodák Rudolf Steiner által megfogalmazott három alapelvre épülnek: önigazgatás, demokratikus-republikánus elv, funkcionális hármastagozódás.

Az óvoda pedagógusai alkotják az Óvónői Kollégiumot, amelynek keretében közösen döntenek a pedagógiai munkát érintő kérdésekben, például a gyerekfelvétellel, a gyerekek nevelésével és az óvodai jogviszonnyal kapcsolatos kérdésekben. Az egyik óvodapedagógus vállalja az intézményvezetői munkakör betöltését, aki a jogszabályok szerinti egyszemélyi felelősséggel tartozik az óvoda vezetéséért.

Az óvodák fenntartói többségükben szülői kezdeményezésre alapított nonprofit civil szervezetek (alapítványok, egyesületek) de működhetnek, működnek önkormányzat által fenntartott Waldorf-csoportok. A mindenkori szülői közösség támo-

gatásával működő fenntartó és az óvoda kapcsolatában domináns és hangsúlyos az együttműködés, az óvoda működése, mint közös cél szolgálatában. A fenntartói tevékenységet a szülői közösség a civil szervezetekről szóló jogszabályok keretei között látja el önkéntes személyes közreműködés vállalásával és az intézményfenntartói cél anyagi támogatásával. Fontos az óvoda működését érintő feladatokban a szülői részvétel. A fenntartói-óvodai közös testületekben a szülői jelenlét szabályozott jogviszony (önkéntes jogviszony, megbízás) keretében, az óvoda szakmai és szervezeti önállóságának megtartásával történik.

A Waldorf-óvodák általában egy, vagy két gyermekcsoporttal működnek. A gyerek- és alkalmazotti közösség létszáma lényegesen kevesebb a jogi szabályozás modelljét adó, több csoportos óvodákétól, a közösségi szervezet és működés kevésbé tagolt, a kapcsolattartás családiasan közvetlen, a nevelés személyi és tárgyi feltételei is eltérőek. Az óvodák szervezetének és működésének alapelvei az egyes intézményekben a helyi sajátosságoknak megfelelően valósulnak meg. Az óvoda működése, mint közös cél érdekében az intézmény és a fenntartó egymással szorosan együttműködik, jogosítványaitak rendeltetésszerűen és a Waldorf-pedagógiai elvekkel összhangban gyakorolják. Az óvodák – a jogszabályok kötelező előírásainak figyelembe vételével – szervezeti és működési szabályzatukban határozzák meg szervezetük és működésük sajátos felépítését, így különösen: a fenntartóval való együttműködést, a feladat- és felelősség-megosztást, az intézményvezetői jogkörök ellátását, az egyszemélyi és közösségi döntés és felelősség területeit, illetve munkáltatói minőségükben további belső szabályzatokat alkotnak. A Magyar Waldorf Szövetség a szabályozásra irányelvet adhat ki.

7. Szülői szerepkör

A Waldorf-óvoda alapvetően szülői elhatározásból jön létre. A szülői munka azonban nem ér véget az óvoda elindításával, mivel az ott dolgozó pedagógusok nevelő partnerként tekintenek a szülőkre. A rendszeres szülői estek alkalmat adnak az eszmecserére, a tapasztalatok megosztására, a fontosabb életkori problémák közös megértésére, feldolgozására. A szülők eleven kapcsolatot ápolnak az óvodapedagógusokkal és egymással, ennek révén olyan szociális közeg jön létre, amely segíti a mindennapos gondok megoldását és nagyobb krízisek alkalmával is támogatást nyújthat a bajba kerülőknek. Ezen közvetlen emberi kapcsolattartás elengedhetetlen feltétele a gyerekek nevelésének, a közös felelősség tudatos kialakításának. A szülők bevonása az óvodai élet szervezésébe szintén erősíti az elkötelezettséget, és lehetővé teszi a szülők számára a pedagógiai folyamatokba történő betekintést.

A szülői közösség sajátos szerepköre az intézményfenntartói feladatok ellátása: a fenntartó szervezet létesítő okiratában meghatározott intézményfenntartói cél pénzübeli támogatásával és személyes részvétellel a szülők biztosítják az óvoda személyi és tárgyi feltételeit, a működéshez szükséges forrásokat. Lényegesnek tekintjük a fenntartói feladatellátás megkülönböztetését és elhatárolását a hagyományos óvodai szülői szerepkörtől.

8. A Magyar Waldorf Szövetség és a Waldorf Ház Pedagógiai Intézet szerepe

A Magyar Waldorf Szövetség a tagságába tartozó magyarországi Waldorf-óvodák és fenntartóik közös tevékenységével ellátja az alternatív Waldorf-Óvodapedagógiai Programhoz kapcsolódó feladatokat, a Waldorf-pedagógia általános név- és minőségvédelmét, és a Waldorf-intézmények, intézményfenntartók érdekképviselőjét. Állásfoglalásokkal és ajánlásokkal segíti az intézmények feladatellátását, továbbá a fenntartásában működő pedagógiai-szakmai szolgáltató intézet (Waldorf Ház) útján országos pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat nyújt a Waldorf-pedagógia területén.

5. számú melléklet

A WALDORF-ÓVODÁK NEVELŐ MUNKÁJÁHOZ SZÜKSÉGES HELYISÉGEK, BERENDEZÉSEK ÉS ESZKÖZÖK JEGYZÉKE

Az eltérő pedagógiai elveket tartalmazó nevelési program az eszköz- és felszerelési jegyzéktől eltérően határozhatja meg a nevelőmunka eszköz és felszerelési feltételeit.

*A program VIII. fejezete tartalmazza a **Waldorf-óvoda működésének tárgyi feltételeit**, ezért az eszközjegyzék ezzel együtt érvényes.*

A felsoroltak a lehetőségek egy része csak. Ettől lehet eltérni a helyi sajátosságok figyelembe vételével az óvoda helyi nevelési programja szerint.

I. Helyiségek

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
1. Csoportszoba (25 gyermek részére vízvételi és főzési lehetőséggel)	Gyermekcsoportonként 1
2. Tároló (szertár)	Óvodánként 1
3. Óvónői szoba (Kialakítható a 4. ponttal együtt.)	Óvodánként 1
4. Szülői fogadó, tárgyaló	Óvodánként 1
5. Gyermek öltöző	Csoportonként 1
6. Gyermekmosdó, WC	Gyermekcsoportonként 1
7. Felnőtt öltöző, mosdó, WC	Óvodánként 1
8. Bejáratok, közlekedők, előtér	Óvodánként 1
9. Játzóudvar	Óvodánként 1

II. Helyiségek bútorzata és egyéb berendezési tárgyai

Csoportszoba

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Óvodai fektetők (egész napos az óvodában) (színes rongyszőnyegek, puha bárányszőnyegek)	Alvó gyermeklétszám szerint 1
Gyermekszék (tömör fából, szépen megmunkálva)	Gyermeklétszám szerint 1
Gyermekasztal (tömör fából, szépen megmunkálva)	A gyermeklétszám szerint
Fényvédő függöny (textíliából, természetes anyagból)	Szükség szerint
Szőnyeg (természetes anyagból)	Szükség szerint
Játéktartó szekrény, polc (tömör fából állvány, paraván, térelválasztó funkcióval, nádból, vesszőből)	Csoportszobánként minimum 2
Fektető tároló (egész napos óvodában)	Csoportszobánként 1
Matracok vagy kiságyak (egész napos óvodában)	Gyermeklétszám szerint
Gyermekméretű párnák, takarók, huzatok (halvány, kis mintás, pamut), (egész napos óvodában)	Gyermeklétszám szerint 2
Évszakasztal	Csoportszobánként 1
Hőmérő	Csoportszobánként 1
Felnőtt szék	Felnőttek számának megfelelő
Textiltároló (lehet vesszőkosár vagy tömör fából készült polc, szekrény)	Gyermekcsoportonként 1
Edény és evőeszköz-tároló	Csoportszobánként 1
Szeméttartó	Csoportszobánként 1
Konyhasarok (vízvételi lehetőséggel, mosogatóval, villanytűzhely)	Csoportszobánként 1

Óvónői szoba

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Íróasztal és szék	1-1
Könyvszekrény	1
Íringszekrény (zárható)	1
Telefon	1
Számítógép	1
Nyomtató	1

Gyermeköltöző

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Öltözőrekesz, ruhatároló, fogas	Gyermeklétszám figyelembevételével
Cipőtároló	Gyermeklétszám figyelembevételével
Öltözőpad	Gyermeklétszám figyelembevételével

Gyermekmosdó, WC

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Gyermekmosdó, WC	Gyermeklétszám figyelembevételével
Törölközőtartó	Gyermeklétszám figyelembevételével
Szappantartó	Gyermeklétszám figyelembevételével

Játszóudvar

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Virágágyások, konyhakert, fák, bokrok, kerti szerszámok, kerti csap, farönkök, kerti asztalok, padok	Program szerint a körülményeket figyelembe véve
Homokozó és tartozékai	Gyermeklétszám figyelembevételével
Takaróháló (a homokozó használaton kívüli lefedéséhez)	Homokozónként 1
Mozgáskultúrát, mozgásfejlődést segítő, mozgásigényt kielégítő eszközök (hinták, mászóakák, rönkök, kötelek)	Program szerint

III. Tisztálkodási felszerelések

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Tisztálkodófelszerelések (ruhakefe, körömkefe, szappantartó)	Mosdókagylónként 1
Egyéni tisztálkodószeresek (fogkefe, fogmosópohár, fésű)	Felnőtt és gyermeklétszám szerint
Törölköző	Felnőtt és gyermeklétszám szerint, 3-3 váltás
Abrosz vagy textil alátét	Gyermekcsoportonként 3 váltás
Takaró (egész napos óvodában)	Alvó gyermeklétszám szerint

IV. A Felnőttek munkavégzéséhez szükséges eszközök

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Vasaló	Óvodánként 1
Vasaló állvány	Óvodánként 1
Szennyesruha-tároló	Óvodánként 1
Kerti munkaeszközök (ásó, kapa, gereblye, kerti locsolókanna, létra)	Óvodánként 1-1
Takarító eszközök	Csoportonként 1-1
Hűtőgép	Óvodánként 1
Porszívó	Óvodánként 1

V. Melegítőkonyha eszközei

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Tányérok, poharak, bögrék, evőeszközök	Létszám szerint
Konyharuhák	Óvodánként 10
Melegítő lábasok, fazekak	Óvodánként 3-4
Tálaló tálak, jénai és porcelán tálak	Létszám szerint
Kenyeres kosarak, tálcák, kancsók	Létszám szerint
Szeletelő kések, merőkanalak, vágóeszközök	Létszám szerint

VI. A Nevelőmunkát segítő játékok és egyéb eszközök

Nevelőmunkát segítő játékok

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Különböző játékok formái (mozgásos játékok, szerepjátékok, építő-konstruáló játékok, dramatizálás és bábozás, barkácsolás) eszközei: textíliák, gyapjú len, vászon, pamut, bársony selyem, színes-gyapjú, kosarak, üvegek, kuckók, koronák, palástok, bábuk, babák, filc állatok. (Minden játék természetes anyagból készült.)	A program szerint
Mozgáskultúrát, mozgásfejlődést segítő, mozgásigényt kielégítő eszközök: botparipák, lókantárok, labdák, kötelek.	Csoportszobai és udvari eszközök
Ének, zene, énekes játékok eszközei: rézharangok, xilofonok, hárfák, csörgők, bot, fúvós, pengetős hangszerek.	Az óvoda nevelési programja szerint Gyermekcsoportonként a gyermeklétszám figyelembevételével
Az anyanyelv fejlesztésének, a kommunikációs képességek fejlesztésének eszközei	Az óvoda nevelési programja szerint
Értelmi képességeket (érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, gondolkodás) és a kreativitást fejlesztő anyagok, eszközök: kagylók, fenyőtoboz, kövek, kavicsok, gyökerek, fakéreg, ásványok.	Az óvoda nevelési programja szerint
Ábrázoló tevékenységet fejlesztő anyagok, eszközök: méhviasz gyurma és kréta; színes gyapjú, filc gyapjútáblák; méhviasz lapok; rajztábla tartó, akvarell festék, vastag ecset, szivacs, rajztábla; természetes alapanyagú fonalak.	Az óvoda nevelési programja szerint Gyermekcsoportonként a gyermeklétszám figyelembevételével
A természeti – emberi – tárgyi környezet megismerését elősegítő eszközök, anyagok: kristályok, ásványok, kövek különböző méretben és mennyiségben; rongybabák, kötött vagy nemezelt; babaház, babakocsi, bababútorok, babakonyhai eszközök.	Az óvoda nevelési programja szerint A gyermeklétszám figyelembevételével
Munkajellegű tevékenységek eszközei: kézimunka kellékek, satupad, szerszámok; a sütés eszközei: kőtenyék, formák, sodrófák: gyúródeszka, teknő, malom; takarítóeszközök, felnőtt és gyermek méretben.	Az óvoda nevelési programja szerint

Nevelőmunkát segítő egyéb eszközök

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Hangszer pedagógusoknak	Az óvoda nevelési programja szerint
Hangszer gyermekeknek	Az óvoda nevelési programja szerint
Egyéni fejlesztést szolgáló speciális felszerelések	Fogyatékos gyermeket nevelő óvodában A helyi nevelési programban foglaltak szerint gyermekcsoportonként

VII. Egészség és munkavédelmi eszközök

Eszközök, felszerelés (megjegyzés)	Mennyiség
Étel – mintavétel (üvegtartály) készlet	Óvodánként 1 db
Mentőláda	Közegészségügyi előírások szerint Óvodánként 1 db
Gyógyszerszekrény (zárható)	Közegészségügyi szabályok szerint Óvodánként 1
Munkaruha	A Munkatörvénykönyve, valamint a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1993. évi XXXIII. Törvény és végrehajtási rendeletei alapján
Tűzoltó készülék	Az érvényes tűzvédelmi szabályok szerint